

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

ECONOMISCHE BEGROTING

Instituut voor de Nationale Rekeningen

Economische vooruitzichten 2010-2011

Februari 2010

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Wettelijk Depot - D/2010/7433/5

Verantwoordelijke uitgever - Henri Bogaert

Disponible en français

Inhoudstafel

Woord vooraf	1
Samenvatting	3
1. De internationale omgeving	7
1.1. Evolutie van de wereldeconomie	7
1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners	9
1.3. Evolutie op de financiële markten	11
1.4. Onzekerheden	13
2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp	14
2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	14
2.2. Bedrijfsinvesteringen	16
2.3. Investeringen in woongebouwen	17
2.4. Overheidsconsumptie en -investeringen	18
2.5. Voorraadwijzigingen	19
2.6. Uitvoer en invoer	19
3. Ontwikkeling van prijzen en lonen	22
3.1. Binnenlands prijsverloop	22
3.2. Indexering overheidslonen en sociale uitkeringen	25
3.3. Loonontwikkeling in de marktsector	25
4. Arbeidsmarkt	30
Bijlage	36

Lijst van tabellen

Tabel 1	Opbouw van de uurloonkosten in de marktsector	26
Tabel 2	Ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen	27

Lijst van figuren

Figuur 1	Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume	4
Figuur 2	Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid	6
Figuur 3	Buitenlandse afzetmarkten voor goederen en diensten in volume	7
Figuur 4	Kwartaalverloop van het bbp	8
Figuur 5	Kwartaalverloop van het bbp in volume	10
Figuur 6	Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten	11
Figuur 7	Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume	14
Figuur 8	Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote	15
Figuur 9	Bedrijfsinvesteringen in volume	16
Figuur 10	Investeringsquote en rendabiliteit in de marktsector	17
Figuur 11	Investeringen in woongebouwen in volume	18
Figuur 12	Uitvoer van goederen en diensten	20
Figuur 13	Inflatie: verloop op kwartaalbasis	22
Figuur 14	Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen	23
Figuur 15	Ontwikkeling van de loonquote	29
Figuur 16	Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector	30
Figuur 17	Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad	33
Figuur 18	Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking	34

Woord vooraf

Overeenkomstig de wet van 21 december 1994 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de cijfers van de economische begroting meegedeeld aan de minister voor Ondernemen en Vereenvoudigen. Volgens de gangbare procedure heeft het Federaal Planbureau (FPB) een voorstel van economische begroting voorgelegd aan het wetenschappelijk comité en aan de raad van bestuur van het INR. Laatstgenoemde keurt de definitieve cijfers goed en draagt de eindverantwoordelijkheid. Het wetenschappelijk comité heeft een gunstig advies uitgebracht over de economische begroting.

Deze vooruitzichten houden rekening met de jaaraggregaten die gepubliceerd werden in deel 2 van de Nationale rekeningen 2008 ('Gedetailleerde rekeningen en tabellen') en met de kwartaalaggregaten tot het derde kwartaal van 2009.

De hypothesen in verband met de internationale omgeving zijn gebaseerd op recente consensusvooruitzichten (Consensus Economics) en kwartaalramingen van de wereldgoederenhandel die opgesteld werden door het Nederlandse Centraal Planbureau. De evolutie van de financiële variabelen (wisselkoersen, rentevoeten, olieprijsen) is afgeleid uit de verwachtingen van de financiële markten van eind januari. De vooruitzichten voor België werden gegenereerd aan de hand van de jaar- en de kwartaalversie van het Modtrim-model, dat op het FPB werd ontwikkeld.

Deze vooruitzichten werden voltooid op 10 februari 2010.

H. Bogaert

R. Massant

Commissaris van het Federaal Planbureau

Voorzitter van de Raad van Bestuur van het
Instituut voor de Nationale Rekeningen

ECONOMISCHE BEGROTING

Kerncijfers voor de Belgische economie

Wijzigingspercentages in volume - tenzij anders vermeld

	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,1	-1,6	0,7	1,5
Consumptieve bestedingen van de overheid	3,3	2,4	1,2	1,6
Bruto vaste kapitaalvorming	4,3	-4,6	-0,8	2,8
Totaal van de nationale bestedingen	2,3	-3,0	0,8	1,8
Uitvoer van goederen en diensten	1,5	-10,9	4,7	3,9
Invoer van goederen en diensten	3,1	-11,1	4,0	4,1
Netto-uitvoer (bijdrage tot de groei van het bbp)	-1,2	0,0	0,6	-0,0
Bruto binnenlands product	1,0	-3,0	1,4	1,7
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	4,5	-0,1	1,6	1,7
Gezondheidsindex	4,2	0,6	1,2	1,6
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	1,3	2,8	-0,3	1,5
Spaarquote van de particulieren (in % van het beschikbaar inkomen)	16,6	20,2	19,3	19,2
Binnenlandse werkgelegenheid (jaargemiddelde verandering, in duizendtallen)	82,1	-23,2	-46,1	8,6
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard, jaargemiddelde)	7,0	7,9	8,6	8,8
Saldo lopende rekening (betalingsbalans, in % van het bbp)	-2,4	0,3	1,4	1,1
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro)	147,1	139,3	140,5	140,0
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (%)	4,6	1,2	1,0	2,0
Lange rente (OLO, 10 jaar) (%)	4,4	3,9	3,8	4,2

Samenvatting

Na een krimp gedurende vijf kwartalen, hernam de economische activiteit in de eurozone als geheel in de tweede helft van 2009. De Verenigde Staten en Japan lieten eveneens de recessie achter zich. Het soepel monetair beleid, het expansief begrotingsbeleid en de heropbouw van de voorraden lagen aan de basis van die herneming. Ook de veerkracht van de opkomende economieën zoals China leverde een belangrijke impuls tot het mondiaal herstel.

De economische activiteit in de eurozone als geheel zou in de loop van 2010 en 2011 positieve, maar bescheiden kwartaalgroecijfers laten optekenen, waardoor het bbp in volume tegen eind 2011 het tijdens de crisis opgelopen verlies nog niet volledig gec recupereerd zal hebben. De remonte van de particuliere consumptie wordt immers bemoeilijkt door de stijging van de werkloosheid, terwijl de investeringsgroei afgeremd wordt door de aanzienlijke onderbenutting van de productiecapaciteit en door de nog steeds strenge kredietvoorwaarden. Bovendien geven de monetaire en budgettaire steunmaatregelen en de kentering in de voorraadcyclus slechts een tijdelijke impuls aan de economische groei. Daardoor zou de kwartaalgroei in de loop van 2010 enigszins verzwakken, om in de loop van 2011 opnieuw aan te trekken. Op jaarbasis zou de bbp-groei in de eurozone uitkomen op 1,3 % in 2010 en op 1,6 % in 2011, na een krimp van bijna 4 % vorig jaar.

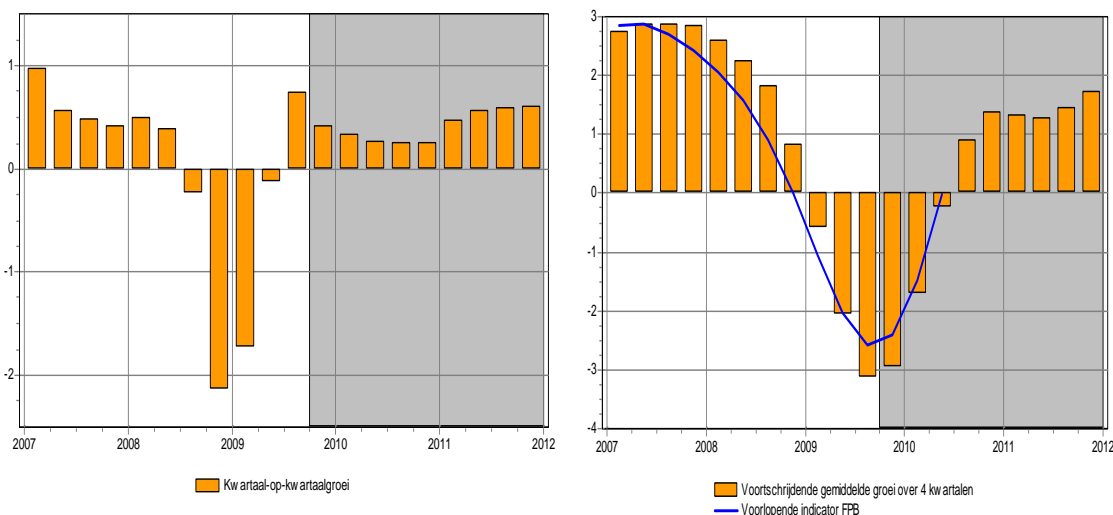
De wisselkoers- en olieprijs hypothesen zijn gebaseerd op de termijnmarktnoteringen van eind januari. Een euro zou gemiddeld 1,40 dollar waard zijn in 2010 en 2011. De Brentolieprijs zou oplopen van gemiddeld 61 dollar in 2009 tot 80 dollar in 2011. Daardoor zou de totale inflatie in de eurozone enigszins aantrekken, terwijl de onderliggende inflatie beperkt blijft als gevolg van de matige economische groei en de zwakke toename van de loonkosten.

Door de herneming van de uitvoer en de vertraagde voorraadafbouw, knoopte ook de Belgische economie in de tweede helft van 2009 aan met positieve kwartaalgroecijfers (gemiddeld 0,6 %). In navolging van de internationale conjunctuur vertraagt de uitvoergroei tijdelijk in de loop van 2010. Bovendien blijft de groei van de binnenlandse vraag beperkt, waardoor de kwartaalgroei van het bbp in 2010 gemiddeld slechts 0,3 % zou bedragen. In de loop van 2011 trekt de uitvoergroei opnieuw aan en wint de binnenlandse vraag aan kracht, wat resulteert in een gemiddelde bbp-groei van 0,6 % per kwartaal. Op jaarbasis zou de bbp-groei uitkomen op 1,4 % in 2010 en op 1,7 % in 2011.

De Belgische uitvoer viel tijdens de internationale recessie fors terug, maar herstelde zich in zekere mate in de tweede helft van 2009. Op jaarbasis resulteerde dat niettemin in een forse krimp van bijna 11 % in 2009. De kwartaalgroei van de uitvoer zou dit jaar enigszins verzwakken, maar in de loop van 2011 opnieuw aan kracht winnen in het zog van de buitenlandse afzetmarkten. Geholpen door een gunstig startpunt, is de jaargroei van de uitvoer niettemin hoger in

2010 (4,7 %) dan in 2011 (3,9 %). De Belgische uitvoer zou trager blijven groeien dan de buitenlandse afzetmarkten, waardoor het verlies aan marktaandeel wordt bestendigd.

Figuur 1 Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Door de inzinking van zowel de binnenlandse vraag als van de uitvoer viel het invoervolume vorig jaar terug met ruim 11 %. In 2010 en 2011 stijgen de invoerbehoefte geleidelijk door de herneming van de economische activiteit. De netto-uitvoer zou dit jaar een positieve bijdrage van 0,6 procentpunt leveren tot de economische groei. Samen met de verwachte ruilvoetontwikkeling doet dat het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland, dat in 2009 amper 0,3 % van het bbp bedroeg, in 2010 en 2011 uitkomen op resp. 1,4 % en 1,1 % van het bbp.

In 2009 overtrof de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen ruimschoots het inflatiepeil. Samen met een tijdelijke daling van de directe belastingen (door een aantal belastingverminderingen en door de snellere verwerking van de aangiftes) resulteerde dat in een stijging van het reëel beschikbaar inkomen van 2,8 %, ondanks de daling van de werkgelegenheid en verlies op de overige inkomenscomponenten. In 2010 daalt het reëel beschikbaar inkomen met 0,3 % door de verdere verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt en door de inflatieversnelling. In 2011 zou de koopkracht, ondersteund door de toename van de werkgelegenheid en van het inkomen uit vermogen, stijgen met 1,5 %.

Het uitbreken van de bankencrisis en de daling van het gezinsvermogen ondermijnden het consumentenvertrouwen vanaf het vierde kwartaal van 2008. De particuliere consumptie werd daardoor fors teruggeschroefd. In de tweede helft van 2009 verbeterde de vertrouwensindicator en vertoonden de consumptieve bestedingen een zeer bescheiden herstel, maar gemiddeld bedroeg de volumedaling vorig jaar 1,6 %. Daardoor bereikte de particuliere spaarquote met

20,2 % zijn hoogste niveau sinds de eerste helft van de jaren 90. In 2010 en 2011 zouden de gezinnen een iets kleiner deel van hun inkomen sparen, waardoor de particuliere consumptie toeneemt met resp. 0,7 % en 1,5 %. Niettemin blijft de spaarquote met ruim 19 % boven zijn niveau van voor de recessie, doordat de hoge werkloosheid het verder herstel van het consumentenvertrouwen afremt.

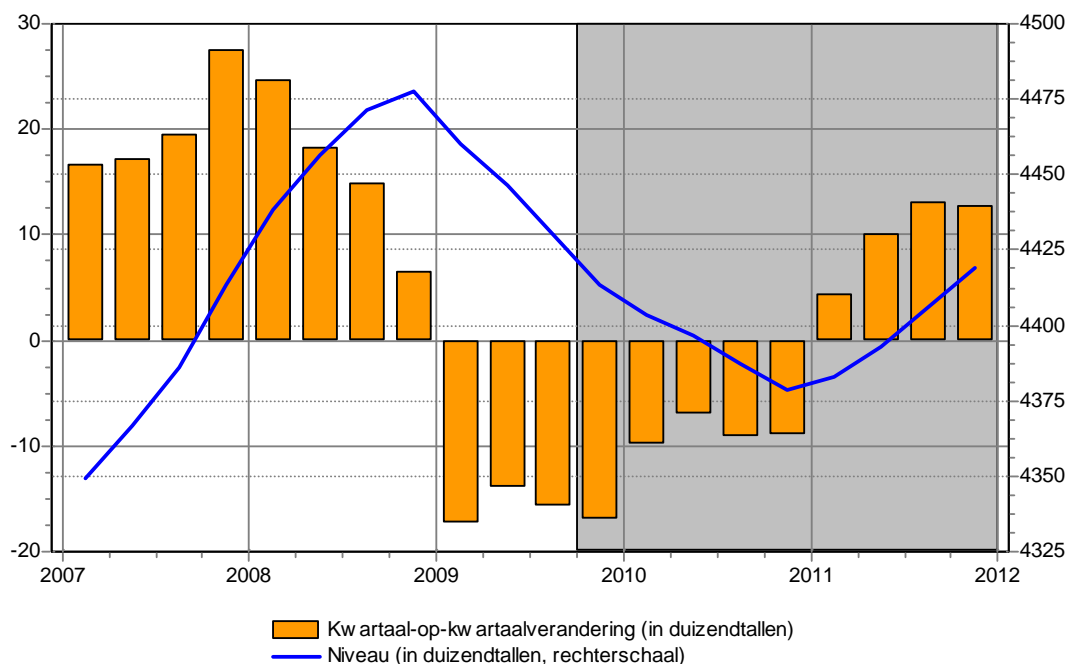
Sedert 2007 brokkelen de investeringen in woongebouwen af. Ondanks een tijdelijke btw-verlaging werd een daling van 2,8 % opgetekend in 2009 en zet die beweging zich door in 2010 (-1,9 %) als gevolg van de ongunstige werkgelegenheidsevolutie. Pas in de loop van 2011 zouden de investeringen in woningen aantrekken, maar op jaarbasis blijft hun groei beperkt tot 0,1 % door het lage startpunt begin 2011.

Sinds midden 2008 hebben de ondernemingen hun investeringen fors teruggeschroefd. Gemiddeld daalden de bedrijfsinvesteringen in 2009 met 6 %. De industriële capaciteitsbezettingsgraad bereikte in het eerste kwartaal van dat jaar een historisch dieptepunt (70 %). Door de aantrekkende economische activiteit is de capaciteitsbenutting ondertussen ietwat gestegen, maar ze blijft erg laag. Ook de verminderde rendabiliteit en de strenge kredietvoorwaarden remmen de herneming van de investeringen af. De bescheiden toename in de tweede helft van dit jaar compenseert onvoldoende de forse terugval van 2009, waardoor de bedrijfsinvesteringen jaargemiddeld opnieuw een negatieve groei laten optekenen (-1,2 %). Pas in 2011 zou de jaargroei opnieuw positief worden (2,4 %).

De overheidsconsumptie en de overheidsinvesteringen compenseerden in 2009 enigszins de teruggeschroefde bestedingen van de gezinnen en de ondernemingen. Terwijl de groei van de overheidsconsumptie dit jaar en volgend jaar lager zou liggen dan in 2009, zou de groeiversneling van de overheidsinvesteringen (tot resp. 6,6 % en 13,6 % in 2010 en 2011) de economische groei blijven ondersteunen. Die dynamiek is grotendeels toe te schrijven aan de investeringen van de lokale besturen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012.

De binnenlandse werkgelegenheid reageert steeds met enige vertraging op de evolutie van de conjunctuur en is daardoor pas in het eerste kwartaal van 2009 beginnen afnemen. Veel werkgevers opteren bij een conjunctuurverslechtering in eerste instantie voor een daling van het aantal gewerkte uren, o.m. via het systeem van tijdelijke werkloosheid. Door de geringe dynamiek van de economische heropleving en het geleidelijk herstel van de gemiddelde arbeidsduur vanaf midden 2009, zou de werkgelegenheid pas vanaf begin 2011 opnieuw toenemen. Terwijl in 2009 netto gemiddeld 23 200 arbeidsplaatsen verloren gingen, zou het verlies dit jaar oplopen tot 46 100 arbeidsplaatsen. In 2011 wordt die neerwaartse beweging een halt toegeeroepen en komen er 8600 arbeidsplaatsen bij.

Figuur 2 Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

Bron: INR, FPB

De werkgelegenheidsgraad zou dalen van 63,5 % in 2009 tot 62,3 % in 2011. Gegeven de evolutie van de beroepsbevolking, neemt het aantal werklozen (met inbegrip van de niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigden), na een stijging van 45 000 eenheden in 2009, dit jaar verder toe met 52 900 en in 2011 met bijna 29 000 eenheden. De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad zou daardoor stijgen van 7 % in 2008 tot 8,8 % in 2011.

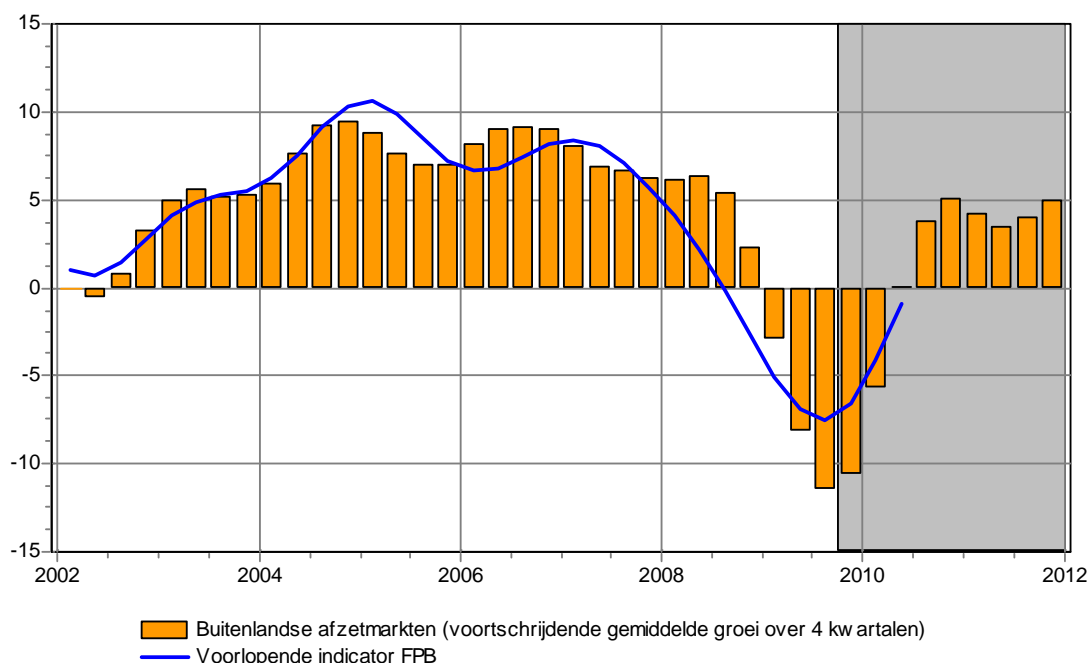
De Belgische inflatie, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), was negatief van mei tot november 2009. Dat was grotendeels toe te schrijven aan de reactie van de energieprijzen op de forse terugval van de aardolienoteringen in de tweede helft van 2008. Daarenboven koelt de onderliggende inflatie af als reactie op de conjunctuurvertraging, maar ze blijft beduidend positief. Daardoor kwam de totale inflatie vorig jaar gemiddeld net onder nul uit. Eind 2009 was het negatieve basiseffect van de energieprijzen uitgewerkt. Samen met de aantrekkende aardolieprijzen zou de inflatie daardoor in 2010 uitkomen op 1,6 % en in 2011 op 1,7 %. De gezondheidsindex wordt niet beïnvloed door het prijsverloop van benzine en diesel en heeft daardoor een minder uitgesproken profiel dan het NICP. De toename van de gezondheidsindex zou in 2010 en 2011 resp. 1,2 % en 1,6 % bedragen. De huidige spilindex (112,72) zou overschreden worden in januari 2011. De volgende spilindex (114,97) wordt niet bereikt in 2011.

1. De internationale omgeving

1.1. Evolutie van de wereldeconomie¹

De zwaarste mondiale recessie sinds de Tweede Wereldoorlog eindigde in het derde kwartaal van 2009. Dankzij aanzienlijke monetaire en budgettaire stimuli, alsook de veerkracht van de opkomende economieën (in het bijzonder China), knoopten de Verenigde Staten, de eurozone en Japan sneller dan verwacht weer aan met positieve kwartaalgroei cijfers. Als reactie op het uitbreken van de bankencrisis en uit vrees voor een deflatoire spiraal hadden de centrale banken de beleidsrentes verlaagd tot bodemniveau's en massaal liquiditeiten geïnjecteerd in het financiële systeem. De budgettaire overheden ondersteunden de financiële instellingen via herkapitalisering en borgstellingen en namen relancemaatregelen, vooral in de vorm van belastingverminderingen en schrooftpremies. De verbeterde economische vooruitzichten en de overvloedige liquiditeiten zorgden in de loop van 2009 voor forse koersstijgingen op de aandelenmarkten en voor een aanzienlijke toename van de grondstoffenprijzen.

Figuur 3 Buitenlandse afzetmarkten voor goederen en diensten in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

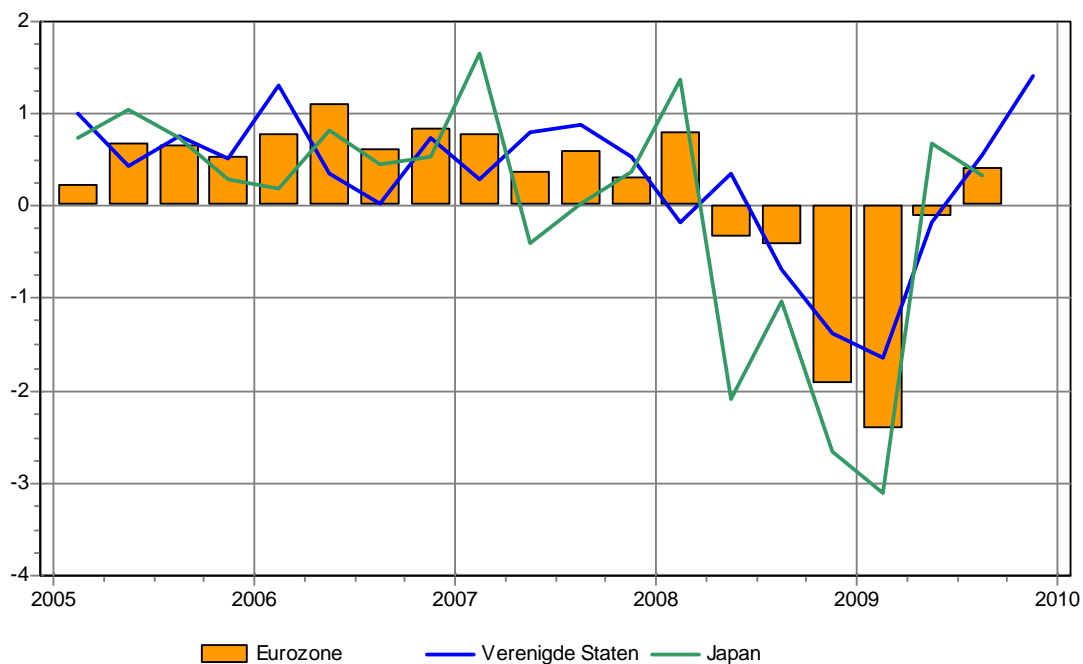
Bron: FPB

¹ De in dit hoofdstuk vermelde jaargroei cijfers voor het bbp in 2009, 2010 en 2011 zijn afkomstig van Consensus Economics (publicatie van 11 januari 2010).

Dit jaar doven veel relancemaatregelen uit, terwijl het herstel van de bedrijfsinvesteringen bemoeilijkt wordt door de aanzienlijke onderbenutting van de productiecapaciteit en door de strakke kredietvoorwaarden, en de groei van particuliere consumptie afgeremd wordt door de toenemende werkloosheid. Deze vooruitzichten gaan dan ook uit van een tijdelijke verzwakking van de economische groei in de loop van 2010. Pas in de loop van 2011 zou de economische kwartaalgroei zich opnieuw in de buurt van zijn historisch gemiddelde situeren. Dat profiel weerspiegelt zich ook in de evolutie van de Belgische buitenlandse afzetmarkten.

Na vier opeenvolgende kwartalen van negatieve groei, trok de Amerikaanse economie in het derde kwartaal van 2009 aan met 0,6 % onder impuls van de particuliere consumptie (o.m. door de schrootpremies) en een positieve groei bijdrage van de voorraadvorming (na een forse voorraadafbouw tijdens het hoogtepunt van de recessie in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009). De investeringen in woongebouwen namen, dankzij overheidssteun, voor het eerst in meer dan drie jaar toe. In het vierde kwartaal versnelde de groei tot 1,4 % dankzij een forse bijdrage van de voorraden tot de groei. Terwijl op de arbeidsmarkt het netto-jobverlies op maandbasis nog 600 000 bedroeg in de eerste helft van 2009, leek de werkloosheid zich eind 2009 min of meer te stabiliseren. In de loop van 2010 zou de bbp-groei enigszins vertragen door het wegvallen van de tijdelijke effecten van voorraadheropbouw en het wegebben van het effect van de relancemaatregelen. Volgend jaar zou de economische groei weer aan kracht winnen. Op jaarbasis impliceert dat een economische groei van 2,9 % in 2010 en 3,1 % in 2011, na -2,5 % vorig jaar.

Figuur 4 Kwartaalverloop van het bbp
Kwartaal-op-kwartaalgroei in volume, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, Eurostat

Ook in de *eurozone* als geheel eindigde de recessie in het derde kwartaal van 2009 (bbp-groei van 0,4 %). Dat was vooral een gevolg van de ongeziene fiscale en monetaire stimuli, de kentering in de voorraadcyclus en het aantrekken van de buitenlandse handel onder impuls van de opkomende economieën. De uitvoer trok fors aan, maar de particuliere consumptie, die nog stand hield in het tweede kwartaal, viel licht terug door de verslechterde situatie op de arbeidsmarkt. De investeringsgroei bleef negatief, maar minder uitgesproken dan in de eerste jaarhelft. De bbp-groei werd vooral ondersteund door Duitsland (0,7 %) en Italië (0,6 %), terwijl drie lidstaten nog steeds kampten met negatieve groeicijfers, nl. Spanje, Griekenland en Cyprus. Dit jaar zou de bbp-groei in de eurozone op kwartaalbasis beperkt blijven tot gemiddeld 0,3 %, omdat de investeringsgroei door de lage capaciteitsbezettingsgraad afgeremd wordt en de particuliere consumptie gehinderd wordt door een verdere toename van de werkloosheid en een bescheiden loongroei. In de loop van volgend jaar zou de groei aan kracht winnen (gemiddeld 0,5 % op kwartaalbasis). Daardoor zou de economische groei in de eurozone dit jaar aantrekken tot 1,3 % en volgend jaar tot 1,6 %, na een krimp van 4 % in 2009.

De *Japanse economie*, die door haar grote uitvoerafhankelijkheid zwaar getroffen werd tijdens de mondiale recessie, kende een positieve groei vanaf het tweede kwartaal van 2009 (0,7 %, gevolgd door 0,3 % in het derde kwartaal). Dat was vooral het gevolg van een forse toename van de uitvoer naar Zuidoost-Azië en van de particuliere consumptie, die bijzonder dynamisch was dankzij steunmaatregelen van de overheid. Hoewel nieuwe relancemaatregelen zijn aangekondigd, lijkt een matig bbp-groei tempo in de loop van 2010 waarschijnlijk, o.m. door een zwakke loongroei, aanhoudende deflatie en een laag blijvende capaciteitsbezettingsgraad. In de loop van 2011 zou de bbp-groei terug aantrekken. Op jaarbasis zou de economische groei uitkomen op 1,3 % in 2010 en op 1,5 % in 2011, na een negatieve groei van 5,4 % in 2009.

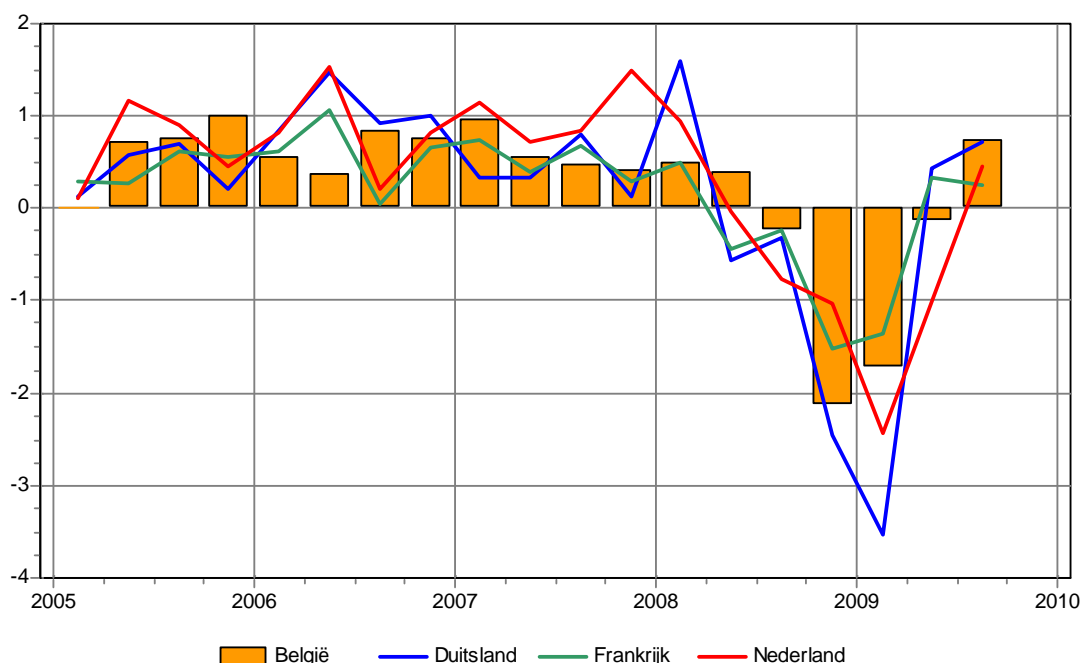
De groei van de *Chinese economie* viel in de loop van 2008 sterk terug, maar bedroeg op het dieptepunt, in het eerste kwartaal van 2009, nog steeds 6,1 % (jaar-op-jaar). Sindsdien trok de groei fors aan (tot 10,7 % in het vierde kwartaal) vooral onder invloed van grote infrastructuurwerken die deel uitmaakten van het omvangrijke stimuleringspakket van de Chinese overheid. Het zeer soepele monetaire beleid leidde het afgelopen jaar tot een enorme kredietexpansie, in die mate dat wordt gevreesd voor beurs- en vastgoedzeepbellen en een opflakking van de inflatie. In 2009 zou de groei op jaarbasis beperkt zijn gebleven tot ruim 8 %, maar dit en volgend jaar zou de groei andermaal 10 % overschrijden.

1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners

De Belgische economische groei bedroeg 0,7 % (kwartaal-op-kwartaal) in het derde kwartaal van 2009, terwijl de gemiddelde groei voor Duitsland, Frankrijk en Nederland beperkt bleef tot 0,5 %. In jaar-op-jaartermen noteerde het Belgisch bbp 3,2 % lager in het derde kwartaal van 2009, tegenover gemiddeld 3,7 % voor onze drie belangrijkste handelspartners. Voor de eurozone als geheel bedroeg de krimp in jaar-op-jaartermen 4,0 %.

Na vier kwartalen van negatieve groei, trok de economische activiteit in *Duitsland* aan in het tweede en het derde kwartaal van 2009. De Duitse economie zou dit jaar sterker groeien dan het gemiddelde van de eurozone. Door zijn grote uitvoergerichtheid profiteert Duitsland immers volop van het herstel van de wereldhandel. Ook werden bijkomende relancemaatregelen aangekondigd. De werkloosheidsgraad is tot nu toe relatief weinig gestegen door het massaal gebruik van het systeem van tijdelijke werkloosheid (dat recent verlengd werd). De verwachte verdere stijging van de werkloosheid en het beëindigen van tijdelijke steunmaatregelen, zoals de schrooptremie, remmen de particuliere consumptie af. Na een krimp van 5 % in 2009, zou de groei dit jaar 1,8 % en volgend jaar 1,6 % bedragen.

Figuur 5 Kwartaalverloop van het bbp in volume
Kwartaal-op-kwartaalgroei, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, INR

Van de grote Europese economieën kende *Frankrijk* de kleinste terugval van zijn economische activiteit in 2009 (-2,2 %), wat in belangrijke mate te danken was aan de rol van de automatische stabilisatoren en aan steunmaatregelen. Daardoor kon de particuliere consumptie zich handhaven. Net als in de meeste eurozonelanden zou de groei in de loop van 2010 tijdelijk verzwakken, maar in de loop van 2011 aantrekken. Op jaarbasis zou de bbp-groei in 2010 uitkomen op 1,2 % en volgend jaar op 1,6 %.

Net als in België, werd de *Nederlandse* bbp-groei pas positief in het derde kwartaal van 2009 (0,5 %). Behalve de overheidsbestedingen droegen alle bestedingscomponenten (in het bijzonder de uitvoer) negatief bij tot de economische groei. Als kleine, open en uitvoergerichte eco-

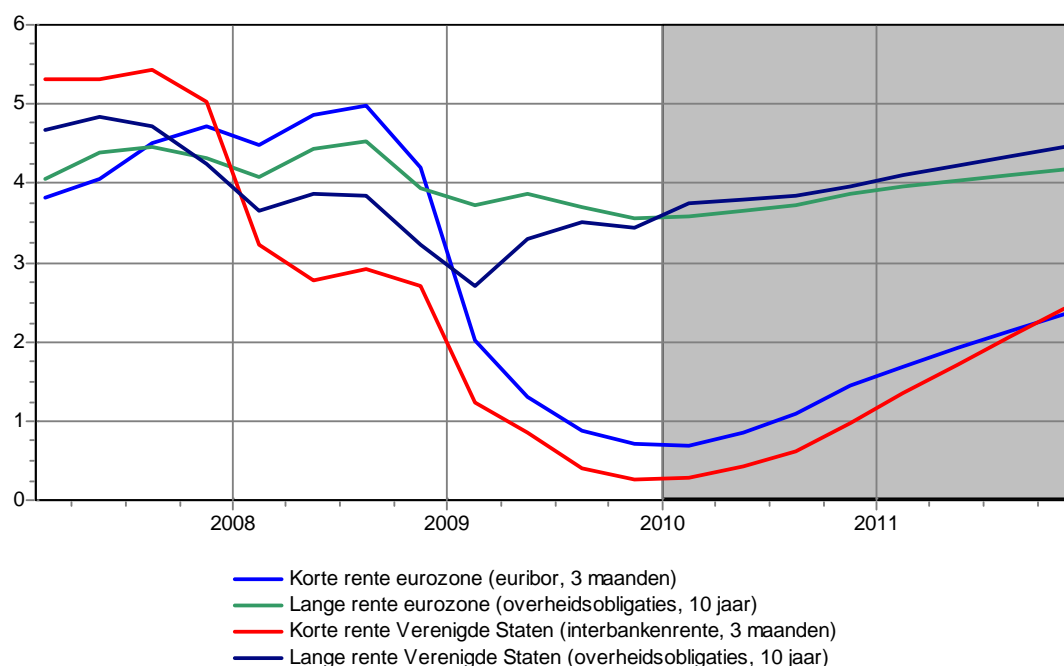
nomie profiteert Nederland van de opleving van de wereldhandel, waardoor zijn economie dit jaar zou aantrekken met 1,2 % en volgend jaar met 1,6 %, na een krimp van 4 % in 2009.

1.3. Evolutie op de financiële markten²

1.3.1. Rentevoeten

Sedert eind 2008 situeert de beleidsrente van de *Amerikaanse centrale bank* zich tussen 0 en 0,25 %. Daarnaast heeft de Federal Reserve massaal liquiditeiten aan de banken verschaft en schuld papier (van de overheid en van bedrijven) opgekocht om de rentevoeten, aangerekend aan consumenten en bedrijven, zo laag mogelijk te houden. Die maatregelen worden dit jaar vermoedelijk teruggedroefd. De financiële markten verwachten een reeks van renteverhogingen vanaf de tweede helft van dit jaar. Op jaarbasis zou de driemaands interbancaire rentevoet uitkomen op gemiddeld 0,6 % in 2010 en stijgen tot 1,9 % in 2011.

Figuur 6 Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten
Kwartaalgemiddelden in procent

Bron: Datastream, FPB

De *Europese Centrale Bank* houdt de beleidsrente sedert mei vorig jaar op 1 % en maakt minder gebruik van onconventionele monetaire beleidsmaatregelen dan zijn Amerikaanse tegenhanger. De financiële markten verwachten renteverhogingen vanaf het vierde kwartaal van 2010, maar

² Deze technische hypothesen zijn gebaseerd op de termijnkoersen van eind januari 2010.

in mindere mate dan in de vs. Dat zou resulteren in een interbancaire rente van gemiddeld 1,1 % in 2010 en 2,0 % in 2011.

Toen de financiële crisis losbarstte, zochten de beleggers hun toevlucht tot Amerikaanse overheidsobligaties. Dat zorgde voor een aanzienlijke daling van de *Amerikaanse langetermijnrente* eind 2008 (tot 2 %). In de loop van 2009 nam de Amerikaanse langetermijnrente gestaag toe (tot 3,8 % begin 2010) door de verbeterde economische vooruitzichten, de verminderde risicoaversie die daarmee gepaard ging en door de relatief sterke toename van het Amerikaanse begrotingstekort. De *Europese langetermijnrente* situeerde zich vorig jaar tussen 3,5 % en 4 %. Binnen de eurozone was het renteverskil van de overheidsobligaties van de verschillende eurolanden t.o.v. Duitsland op het hoogtepunt van de financiële crisis fors opgelopen omdat de beleggers vluchtten naar de meest veilig geachte en meest liquide staatsobligaties. In de loop van 2009 brokkelde dat renteverskil voor de meeste landen af (bvb. voor België van 120 tot 35 basispunten), maar recent is dat renteverskil voor enkele eurolanden, in het bijzonder voor Griekenland, opnieuw toegenomen door twijfels over hun kredietwaardigheid.

1.3.2. Wisselkoersen

In de loop van 2009 apprecieerde de euro sterk tegenover de *Amerikaanse dollar* door het opveeren van de mondiale economische activiteit en het wegebben van de vrees voor een instorting van het financieel systeem. Het wegvallen van de 'veilige haven'-functie van de dollar ging bovendien gepaard met het ontstaan van een 'carry-trade' met de dollar als voornaamste financieringsmunt. Hierbij ontleenden investeerders op grote schaal in dollar (tegen een zeer lage rente) om te beleggen in munten met een hoger rendement en daarbij de dollar te verkopen. Sinds december verliest de euro echter terrein doordat de financiële markten een relatief sterkere toename van de beleidsrente in de vs verwachten. Het waardeverlies van de euro heeft ook te maken met de vrees voor een ontsporing van de overheidsfinanciën in enkele eurolanden.

Na een appreciatie van 2,2 % in 2008, is de *nominale effectieve wisselkoers voor België* in 2009 met 1,4 % gestegen. De euro apprecieerde daarbij vooral t.o.v. de Amerikaanse dollar, de Zwitserse frank, de Japanse yen en de Chinese yuan, terwijl de euro terrein verloor t.o.v. het Brits pond, de Noorse en de Zweedse kroon. Dit jaar zou de nominale effectieve wisselkoers voor België dalen met 0,6 % en in 2011 licht appreciëren (+0,2 %).

1.4. Onzekerheden

De monetaire en budgettaire overheden zijn er sneller dan verwacht in geslaagd de wereldeconomie te stabiliseren na het uitbreken van de financiële crisis, maar het blijft onzeker hoe solide het herstel van de wereldeconomie blijft wanneer de tijdelijke beleidsimpulsen worden teruggeschroefd en hun effecten uitdoven. Indien dat te vroeg gebeurt, is het mogelijk dat de westerse economieën opnieuw in een recessie belanden. Het kan echter evenmin worden uitgesloten dat het mondiale herstel krachtiger is dan verwacht. In dat geval is het belangrijk om het monetaire en budgettaire beleid tijdig terug te schroeven om inflatievrees en een forse toename van de langetermijnrentevoeten te vermijden.

Ook bij hoge overheidstekorten bestaat het risico dat de langetermijnrente stijgt, waardoor de kosten voor investeringen toenemen en de rentelasten op de overheidsschuld verder oplopen. Recent is onrust ontstaan over de overheidsfinanciën van enkele eurolanden, maar ook buiten de eurozone zijn er meerdere landen met grote begrotingstekorten.

De onrust in de bankensector is enigszins weggeëbd, maar het financiële systeem blijft kwetsbaar. De gevolgen van de economische crisis op de arbeidsmarkt en de rendabiliteit van de ondernemingen kunnen de betalingsproblemen van de ontleners meer dan verwacht doen toenemen, waardoor de financiële instellingen zouden moeten overgaan tot een volgende ronde van afschrijvingen op hun kredietportefeuilles.

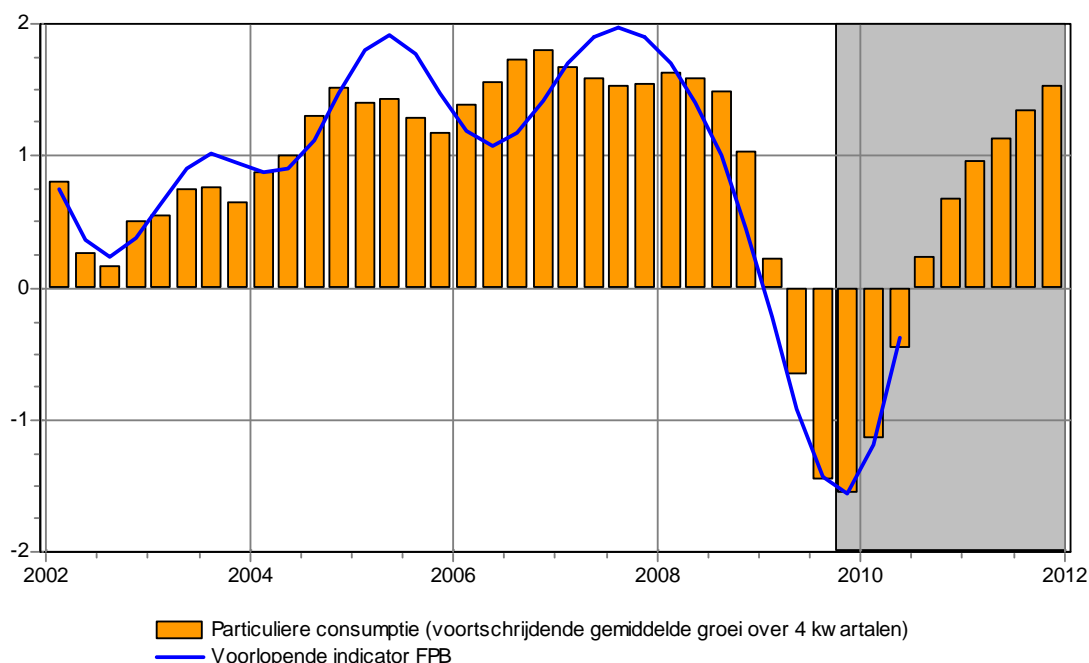
De grondstoffenprijzen zouden bij een toenemende vraag, bvb. door een fors economisch herstel in de opkomende economieën, sterker kunnen stijgen dan verwacht en daardoor de hereniging van de westerse economieën bemoeilijken.

2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp

2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren

De indexering van de lonen en van de sociale uitkeringen reageert met vertraging op de evolutie van de gezondheidsindex. In 2009 overtrof die indexering (2,5 % in de marktsector) daardoor ruimschoots de inflatie. Samen met een aantal maatregelen die voor een tijdelijke daling van het totaalbedrag aan personenbelastingen zorgden (o.m. de Vlaamse jobkorting en de versnelde inkohiering van de personenbelasting³) leidde dat tot een stijging van het reëel beschikbaar inkomen van 2,8 %, ondanks de daling van de werkgelegenheid en verlies op de overige inkomenscomponenten. In 2010 zou het reëel beschikbaar inkomen met 0,3 % afnemen door het wegvallen van tijdelijke belastingeffecten⁴ en door de verdere verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt. Bovendien blijft de loonindexering dit jaar beperkt tot 0,6 %, tegenover een inflatie van 1,6 %. In 2011 zou de koopkracht, ondersteund door de toename van de werkgelegenheid en het inkomen uit vermogen, toenemen met 1,5 %.

Figuur 7 Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

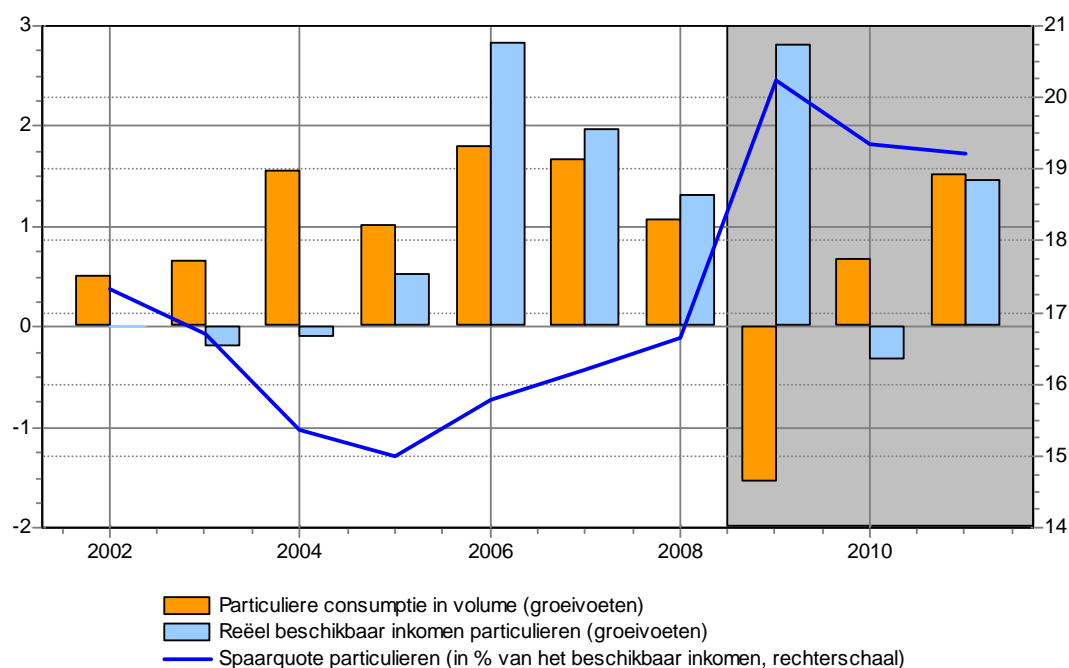
Bron: INR, FPB

³ Per saldo leidt de versnelde inkohiering tot een verschuiving van terugbetalingen aan de belastingplichtigen van 2010 naar 2009.

⁴ Zo wordt bijv. een belangrijk deel van de Vlaamse jobkorting in 2010 afgeschaft.

De NBB-indicator van het consumentenvertrouwen begon reeds midden 2007 te verzwakken, maar ging zwaar onderuit toen de financiële crisis in het vierde kwartaal van 2008 escaleerde. De particuliere consumptie werd op dat moment fors teruggeschoefd en nam in de eerste helft van 2009 verder af. Pas in de tweede helft van 2009 verbeterde de vertrouwensindicator en vertoonden de consumptieve bestedingen een zeer bescheiden herstel, maar gemiddeld bedroeg de volumedaling vorig jaar 1,6 %. Daardoor bereikte de particuliere spaarquote met 20,2 % zijn hoogste niveau sinds de eerste helft van de jaren 90.

Figuur 8 Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote

Bron: INR, FPB

In 2010 en 2011 zouden de gezinnen een kleiner deel van hun inkomen sparen, waardoor de particuliere consumptie toeneemt met resp. 0,7 % en 1,5 %⁵. Niettemin blijft de spaarquote met meer dan 19 % ruim boven zijn niveau van voor de recessie. Door de verwachte toename van de werkloosheid en de onzekerheid over de economische situatie⁶ blijven de gezinnen behoedzaam. Bovendien zullen de gezinnen het vermogensverlies als gevolg van de financiële crisis willen compenseren door meer te sparen.

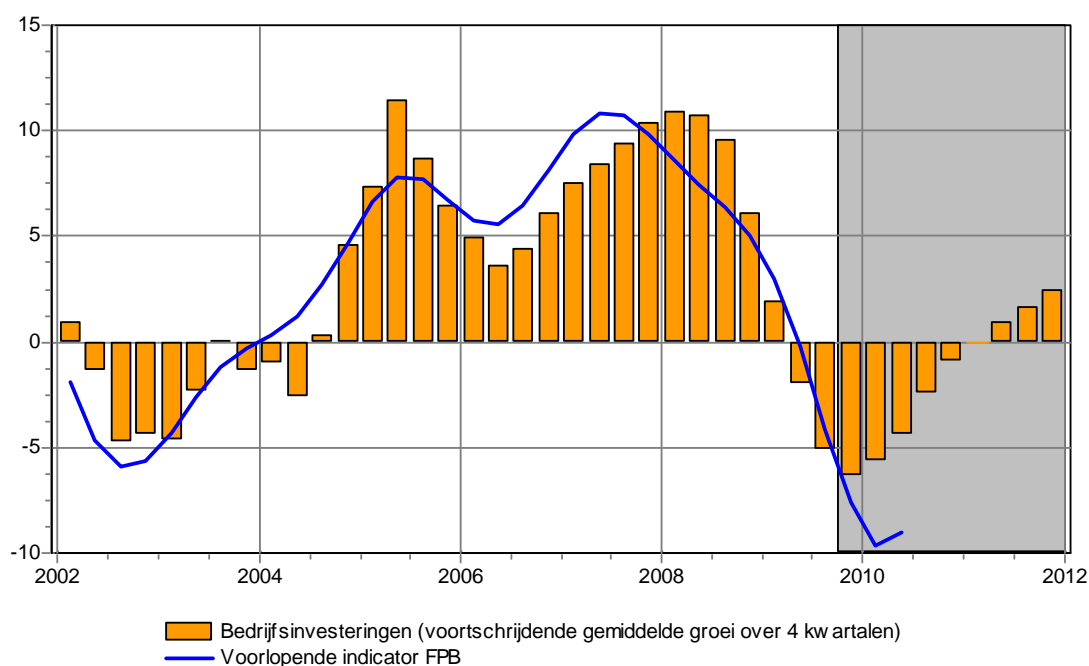
⁵ Dat impliceert een gemiddelde kwartaalgroei van de particuliere consumptie van amper 0,3 % in 2010 en van 0,5 % in 2011.

⁶ Beide componenten van de NBB-indicator (naast de financiële situatie en het spaarvermogen van de gezinnen) verbeterden weliswaar in de loop van 2009, maar versomberden opnieuw op het einde van het jaar.

2.2. Bedrijfsinvesteringen

De bedrijfsinvesteringen waren in 2008 over hun hoogtepunt heen⁷. Vanaf de tweede helft van 2008 werd de investeringsactiviteit teruggeschroefd als gevolg van de economische crisis, die de productie onder druk zette en de industriële capaciteitsbezettingsgraad in het eerste kwartaal van 2009 op amper 70,1 % deed belanden⁸. Ook de NBB-conjunctuurindicator, die het ondernemersvertrouwen meet, bereikte op dat moment een dieptepunt. Bovendien is zowel de externe als de interne financiering van investeringen moeilijker geworden voor de meeste bedrijven. De kredietvoorwaarden zijn immers aangescherpt en de rendabiliteit van de ondernemingen, die in de periode 2004-2008 nog bijdroeg tot een stevige investeringsdynamiek, is aangetast door een forse daling van de winstmarges per product. Die gaat gepaard met een forse toename van de loonkosten per product, wat zich vertaalt in een toename van de loonquote (zie hoofdstuk 3).

Figuur 9 Bedrijfsinvesteringen in volume⁹
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

In het vierde kwartaal van 2009 had de capaciteitsbezettingsgraad zich hersteld tot 74,3 % en was het ondernemersvertrouwen aanzienlijk verbeterd, maar hun peil duidt nog steeds op een bescheiden economisch herstel dat zich zou vertalen in een zwakke investeringsgroei. De kwartaalgroei van de investeringen zou pas vanaf het vierde kwartaal van 2010 de bbp-groei overstijgen. Dat resulteert in een negatieve jaargroei van -6 % in 2009 en van -1,2 % in 2010. Pas in

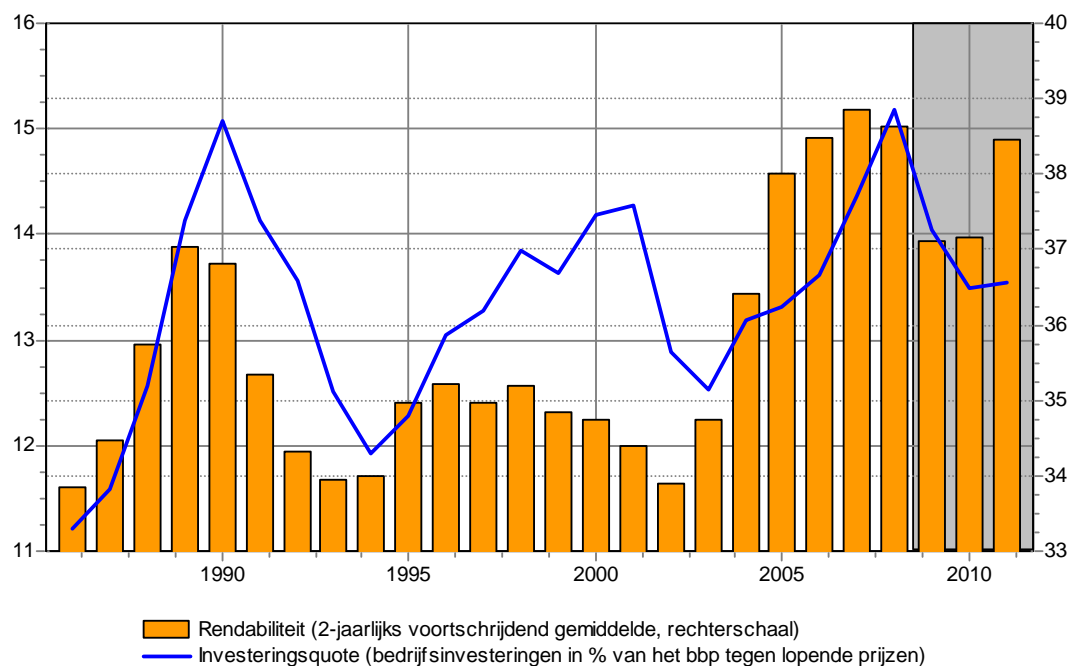
⁷ De forse jaargroei van 6,8 % was grotendeels te danken aan een gunstig overloopeffect vanuit 2007.

⁸ De gemiddelde capaciteitsbezettingsgraad sinds 1980 bedraagt 78,9 %.

⁹ Exclusief aankopen van overheidsgebouwen.

2011 is er een stijging op jaarbasis (2,4 %). Het nominale aandeel van de bedrijfsinvesteringen in het bbp zou afnemen van 15,2 % in 2008 tot 13,5 % in de periode 2009-2011, maar zou boven de dieptepunten van 1994 en 2004 blijven.

Figuur 10 Investeringsquote en rendabiliteit¹⁰ in de marktsector

Bron: INR, FPB

2.3. Investeren in woongebouwen

Na een gemiddelde volumegroei van meer dan 6 % tijdens de jaren 2003-2006 belandde de investeringscyclus van de gezinnen in een afkoelingsfase. De investeringen in woongebouwen daalden in 2007 en 2008 met respectievelijk 0,8 % en 1,6 %, o.m. door de toename van de hypothecaire rente¹¹ en door de afbrokkeling van het consumentenvertrouwen¹², die de gezinnen een afwachtende houding deed aannemen.

Door de bescheiden groei van het reëel beschikbaar gezinsinkomen en door de oplopende werkloosheid, zou de kwartaalgroei van de woningbouw negatief blijven tot het derde kwartaal van 2010, al wordt de krimp getemperd door de momenteel relatief lage hypothecaire rente en

¹⁰ Berekend als het bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen in procent van de toegevoegde waarde.

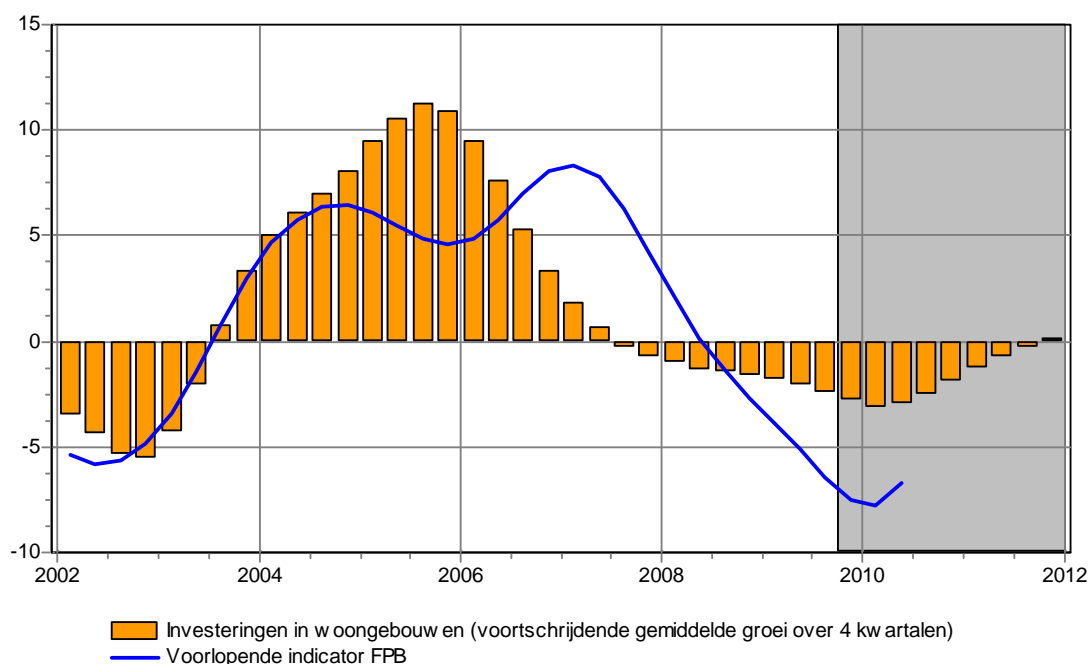
¹¹ Na een historisch laag niveau eind 2005 (3,9 %), steeg de nominale hypothecaire rente tot 5,3 % in september 2008, maar ze is ondertussen teruggevallen tot 4,5 %.

¹² Volgens de NBB-indicator van het consumentenvertrouwen verslechterden in de loop van 2007 vooral de vooruitzichten ten aanzien van de algemene economische ontwikkelingen, terwijl in 2008 vooral de vrees voor werkloosheid toenam.

door de tijdelijke btw-verlaging¹³. Dat weerspiegelt zich in een negatieve jaargroei van -2,8 % in 2009 en van -1,9 % in 2010. In de loop van 2011 zouden de investeringen in woningen aantrekken, maar jaargemiddeld nagenoeg stabiel blijven (0,1 %) door het lage startpunt begin 2011.

Net zoals het groeiprofiel waarmee rekening gehouden wordt in deze vooruitzichten, wijst ook de voorlopende FPB-indicator voor de woningbouw, die o.m. gebruik maakt van informatie uit de architectenenquête¹⁴ en met de hypothecaire kredietaanvragen, op een keerpunt begin 2010.

Figuur 11 Investeringen in woongebouwen in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Ondanks de terugval sinds 2007 bedragen de gezinsinvesteringen nominaal ruim 5,3 % van het bbp in de periode 2010-2011, wat overeenstemt met de gemiddelde investeringsquote van de voorbije vijftien jaar.

2.4. Overheidsconsumptie en -investeringen

De voorbije drie jaar zou de overheidsconsumptie in volume gemiddeld met 2,8 % zijn toegenomen. In 2010 en 2011 zou de groei van de overheidsconsumptie vertragen tot gemiddeld

¹³ De btw-verlaging tot 6 % is een onderdeel van het relanceplan en geldt voor nieuwbouw, renovatie en publieke sociale huisvesting. Bij nieuwbouw is de btw-verlaging beperkt tot een schijf van 50 000 euro van de bouwfactuur. De maatregel was in eerste instantie van toepassing op bouwvoorstellen ingediend vóór eind 2009, maar werd met drie maanden verlengd.

¹⁴ Meer bepaald het volume van definitieve ontwerpen van woongebouwen en de vooruitzichten voor opdrachten.

1,4 % door een gematigder groeitempo van de uitgaven voor gezondheidszorg, een groeivertraging van de overheidslonen (vooral als gevolg van een beperktere stijging van de werkgelegenheid bij de overheid) en een volumedaling van de netto-aankoop van goederen en diensten.

De volumegroei van de overheidsinvesteringen zou in 2010 en 2011 versnellen tot respectievelijk 6,6 % en 13,6 % en daardoor de economische groei ondersteunen. Die dynamiek is grotendeels toe te schrijven aan de investeringen van de lokale besturen die versnellen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012.

2.5. Voorraadwijzigingen

De bedrijven temperden hun voorraadopbouw aanzienlijk in het vierde kwartaal van 2008 en de eerste helft van 2009. Die vertraging van de voorraadopbouw is in lijn met de informatie uit de NBB-conjunctuurenquête, die aangeeft dat de bedrijfsleiders hun voorraden in die periode als hoger dan gewenst inschatten, een gevolg van de teruggevallen afzetmogelijkheden. In de tweede helft van 2009 werden de beschikbare voorraden in de verwerkende nijverheid daarentegen ontoereikend bevonden, wat zorgde voor een kentering in de voorraadcyclus. De versneling van de voorraadopbouw zou zich doorzetten in de eerste helft van 2010, waarna ze niet meer zouden bijdragen tot de economische groei. Na een aanzienlijk negatieve bijdrage van 1,7 procentpunt tot de economische groei in 2009, zouden de voorraadveranderingen de bbp-groei dit jaar met 0,3 procentpunt ondersteunen. Voor 2011 wordt een nulbijdrage vooropgesteld.

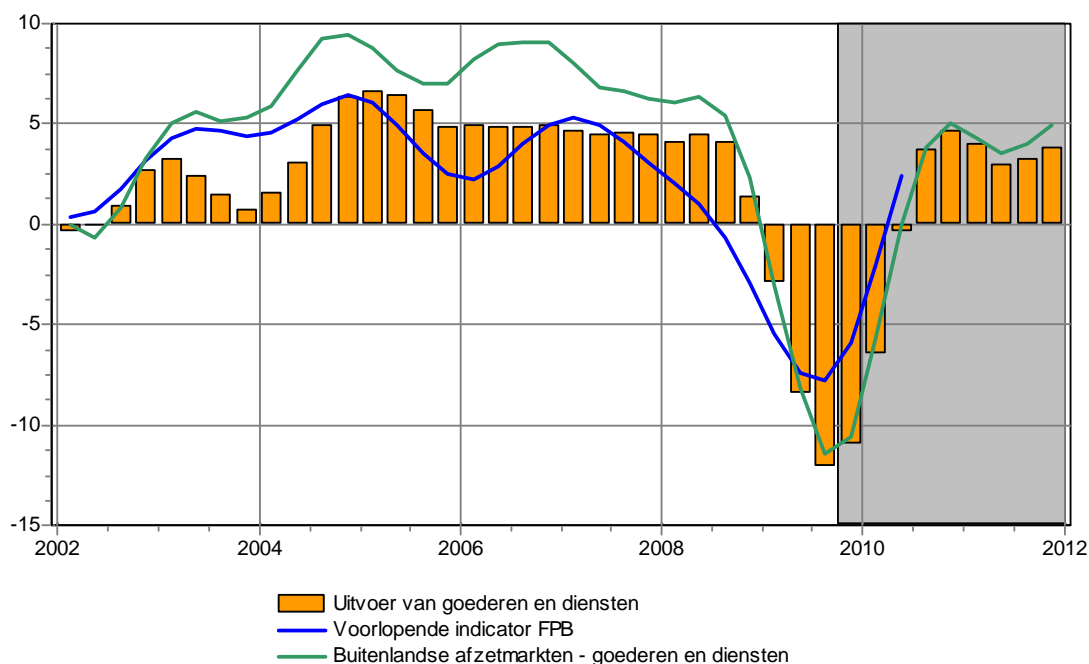
2.6. Uitvoer en invoer

De internationale economische recessie zorgde voor een krimp van de buitenlandse afzetmarkten van België, berekend op basis van de invoergroei van zijn handelspartners. In lijn met de (voorziene) evolutie van de wereldhandel veerden de buitenlandse afzetmarkten sterk op in de tweede helft van 2009, maar zou hun kwartaalgroei in de loop van 2010 verzwakken, om in 2011 aan te trekken tot hun historisch gemiddelde (1,6 % per kwartaal). Op jaarbasis zou de groei van de buitenlandse afzetmarkten dit en volgend jaar 5 % bedragen, na een recordkrimp van 10,6 % in 2009.

De effectieve wisselkoers, i.e. de gemiddelde wisselkoers van de euro ten opzichte van munten van onze belangrijkste handelspartners (gewogen op basis van hun aandeel in de Belgische uitvoer), apprecieerde in de loop van 2009, maar eind 2009 kwam de euro onder druk als gevolg van de begrotingsperikelen in enkele Zuid-Europese lidstaten. Gecombineerd met een tamelijk vlak profiel in projectie, impliceert dat een depreciatie van de effectieve wisselkoers van gemiddeld 0,6 % in 2010, na een appreciatie van 1,4 % in 2009. Volgend jaar zou de effectieve wisselkoers nagenoeg stabiel blijven (+0,2 %). De wisselkoersevolutie zou bijgevolg weinig invloed hebben op de Belgische prijscompetitiviteit in de volgende kwartalen.

Vorig jaar daalde de Belgische uitvoer (-10,9 %) iets sterker dan de buitenlandse afzetmarkten (-10,6 %). De kwartaalgroei van de uitvoer zou dit jaar enigszins verzwakken, maar in de loop van 2011 opnieuw aan kracht winnen in navolging van de buitenlandse afzetmarkten. Geholpen door een gunstig startpunt, is de jaargroei van de uitvoer niettemin hoger in 2010 (4,7 %) dan in 2011 (3,9 %). Het verlies aan buitenlandse marktaandeelen zou daarmee relatief beperkt blijven in 2010 en in 2011 zijn historisch gemiddelde benaderen.

Figuur 12 Uitvoer van goederen en diensten in volume
Voortschrijdende gemiddelde groei over 4 kwartalen

Bron: CPB, INR, FPB

Als gevolg van de instorting van de finale vraag (binnenlandse vraag plus uitvoer) kromp de invoer met ruim 11 % in 2009. Op jaarbasis gaat de groeivertraging van de uitvoer in 2011 gepaard met een versnelling van de binnenlandse vraag waardoor de groei van de finale vraag nagenoeg constant blijft ten opzichte van 2010. Bijgevolg zou het invoervolume in beide jaren telkens met ongeveer 4 % toenemen.

In 2009 zorgden de appreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro en de wereldwijde inflatieafkoeling voor een forse daling van de internationale prijzen zonder energie, uitgedrukt in euro (-5,2 %). Dankzij de forse daling van de olieprijs vielen de Belgische invoerprijzen nog sterker terug (-7,4 %). Uitgedrukt in euro, noteerde de olieprijs vorig jaar immers gemiddeld 33 % lager dan in 2008. De daling van de Belgische uitvoerprijzen was minder uitgesproken (-5,0 %), wat resulteerde in een aanzienlijke ruilvoetwinst (2,6 %). Door de geleidelijke toename van de olieprijs zou de ruilvoetwinst in 2010 beperkt blijven tot 0,6 % en zou er in 2011 een klein ruilvoetverlies (-0,3 %) optreden.

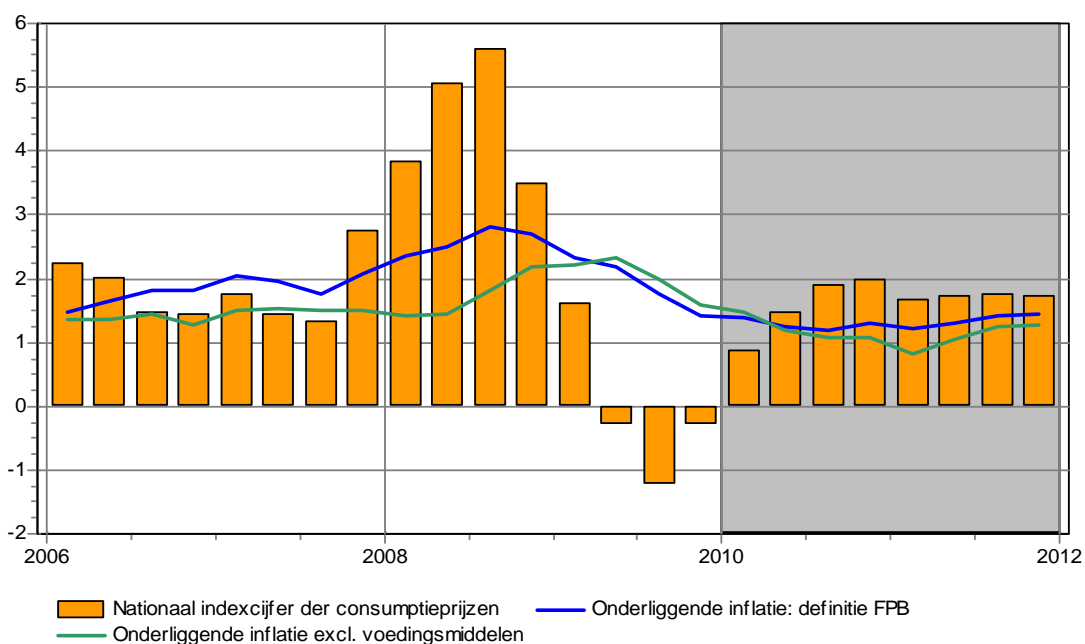
De forse ruilvoetwinst in 2009 droeg bij tot een aanzienlijke verbetering van het saldo op de lopende rekening (een licht overschot van 0,3 % van het bbp, na een tekort van 2,4 % in 2008). De netto-uitvoer zou dit jaar een positieve bijdrage van 0,6 procentpunt leveren tot de economische groei. Samen met de verwachte ruilvoetontwikkeling doet dat het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland verder toenemen tot resp. 1,4 % en 1,1 % van het bbp in 2010 en 2011.

3. Ontwikkeling van prijzen en lonen

3.1. Binnenlands prijsverloop

De evolutie van de inflatie¹⁵ in de loop van 2008 en 2009 werd grotendeels bepaald door het prijsverloop van energie- en voedingsproducten. De jaar-op-jaargroei van de olieprijsen uitgedrukt in euro liep midden 2008 op tot 60 % en viel tussen december 2008 en juli 2009 terug tot gemiddeld -47 %. De inflatie daalde dan ook van 5,9 % in juli 2008 tot -1,7 % in juli 2009. In november 2009 was het effect van de daling van de olieprijsen uitgewerkt en werd hun jaar-op-jaargroei opnieuw duidelijk positief. Tegen die achtergrond kwam de inflatie in december 2009 opnieuw boven nul uit, na een negatieve jaar-op-jaargroei gedurende zeven maanden.

Figuur 13 Inflatie: verloop op kwartaalbasis
Jaar-op-jaargroei

Bron: FOD Economie, FPB

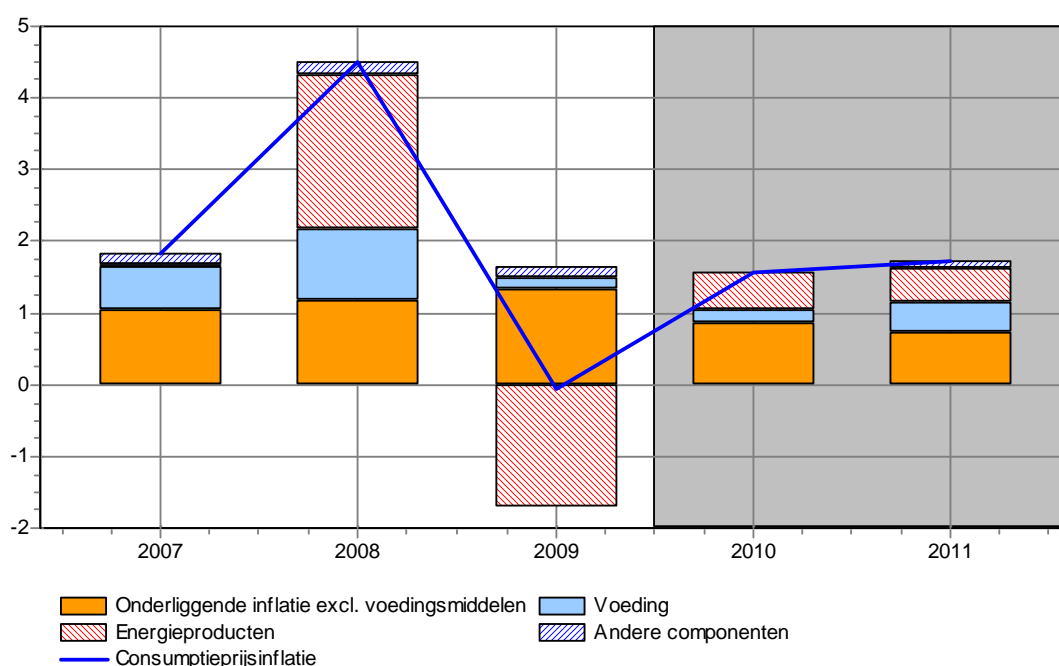
De onderliggende inflatie (definitie FPB)¹⁶ nam toe van het vierde kwartaal van 2007 tot het derde kwartaal van 2008. Een vergelijking met de onderliggende inflatie gezuiverd voor het prijs-

¹⁵ De inflatie wordt gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer der consumptieprijzen (NICP).

¹⁶ De onderliggende inflatie (definitie FPB) wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten. Daarom worden het effect van btw-wijzigingen, accijnzen en andere indirecte belastingen, de verkeersbelasting en het prijsverloop van waterverbruik, energie, tabak, alcoholhoudende dranken, vleesproducten en verse groenten en fruit uitgesloten bij de berekening van de onderliggende inflatie.

verloop van alle voedingsproducten leert echter dat die toename vooral het gevolg was van het verloop van de voedingsprijzen. Die gecorrigeerde onderliggende inflatie trok immers pas aan van het derde kwartaal van 2008 tot het tweede kwartaal van 2009. Olieprijzbewegingen sijpe- len doorgaans immers met enkele kwartalen vertraging door in de Belgische onderliggende in- flatie. Bovendien bracht de recessie ook een belangrijke toename van de loonkosten per eenheid product met zich mee. Sinds midden 2009 evolueert de onderliggende inflatie in dalende lijn. Mede door de groeivertraging van de loonkosten zou de onderliggende inflatie tijdens de vol- gende kwartalen verder afkoelen en pas in de loop van 2011 geleidelijk aantrekken.

Figuur 14 Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen
Bijdrage (in %) tot de consumptieprijsinflatie

Bron: FOD Economie, FPB

Figuur 14 geeft aan dat de inflatieversnelling in 2010 (tot gemiddeld 1,6 %, tegenover -0,1 % in 2009) verklaard wordt door de evolutie van de energieprijzen, terwijl de bijdrage van de onderliggende inflatie en de 'andere componenten' kleiner zou zijn in 2010 dan in 2009. De Brentprijs uitgedrukt in euro zou in 2010 gemiddeld 22 % hoger liggen dan in 2009, terwijl in 2009 een jaar-op-jaarafname van 33 % opgetekend werd. De toename van de gas- en elektriciteitsprijzen zou versterkt worden door een toename van de netwerktarieven. Voor de meeste distributienetbeheerders keurde de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) in de loop van de tweede helft van 2009 de tariefplannen tot en met 2012 goed. Als gevolg daarvan werden de distributienettarieven tijdens de tweede helft van 2009 en begin 2010 verhoogd. De toename van de motorbrandstofprijzen zou in de hand worden gewerkt door het zogenaamde 'klikstelsel' waarbij de helft van een prijsdaling als gevolg van de noteringen op de internationale markten gecompenseerd wordt door een verhoging van de accijnzen. In 2009

leidde dat systeem tot een accijnsverhoging van respectievelijk 2,8 en 3,5 eurocent per liter op benzine en diesel.¹⁷ Het kliksysteem wordt in 2010 en 2011 opgeheven voor benzine, terwijl de maximale accijnsverhoging voor diesel opgetrokken wordt tot 4 eurocent per liter per jaar. Verondersteld wordt dat de Brentolieprijs tot eind 2011 in stijgende lijn evolueert, maar dat dat maximum telkens tegen het midden van het jaar bereikt wordt als gevolg van kortetermijnfluctuaties van de aardolienoteringen.

Na een bijzonder sterke toename in 2008, kenden de voedingsprijzen een veel beperktere toename in 2009. Ook dit jaar zou de groei van de voedingsprijzen bescheiden blijven. Toch zou hun bijdrage tot de inflatie in 2010 0,1 procentpunt hoger liggen aangezien de sterke daling van de prijzen voor verse groenten en fruit in 2009, die een gevolg was van de gunstige weersomstandigheden, zich niet zou herhalen.

De verlaging van de btw-voet (van 21 tot 12 %) voor restaurant- en cateringdiensten met uitsluiting van de verschaffing van dranken, zou geen neerwaarts effect uitoefenen op de inflatie aangezien de restauranthouders zich geëngageerd hebben om hun bijkomende marges aan te wenden om extra arbeidsplaatsen te creëren. De maatregel zorgt bijgevolg voor een kleinere bijdrage van de 'andere componenten' tot de inflatie, maar dat wordt gecompenseerd door een lichte toename van de onderliggende inflatie¹⁸.

In 2011 zou de inflatie iets hoger uitvallen dan in 2010 (1,7 % t.o.v. 1,6 %). Dat is vooral het gevolg van een hogere bijdrage van de voedingsprijzen, die in de loop van 2011 opnieuw zouden aanknopen met hun historisch groeipad. Ondanks de beperktere toename van de Brentprijs in euro (7 %) zou de bijdrage van de energieproducten tot de inflatie nagenoeg ongewijzigd blijven doordat de gas- en elektriciteitsprijzen in vergelijking met motorbrandstoffen met vertraging reageren op olieprijswijzigingen en dus nog deels de olieprijsstijging van 2010 weerspiegelen. Bovendien worden de energieprijzen ook in 2011 opwaarts beïnvloed door het kliksysteem op diesel en een bescheiden toename van de distributienettarieven. De bijdrage van de onderliggende inflatie in 2011 zou iets lager uitkomen dan in 2010, maar dat heeft bijna uitsluitend te maken met het wegvallen van het effect van de btw-verlaging voor restaurant- en cateringdiensten. Die lagere bijdrage van de onderliggende inflatie wordt dan ook gecompenseerd door een hogere bijdrage van de 'andere componenten'.

De gezondheidsindex, die niet beïnvloed wordt door het prijsverloop van motorbrandstoffen, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten, zou een gelijkaardige evolutie kennen als het NICP, maar de bewegingen zouden minder uitgesproken zijn omdat een deel van het effect van de olieprijsfluctuaties geëlimineerd wordt. Na een groei van 0,6 % in 2009 zou de gezondheidsindex met respectievelijk 1,2 en 1,6 % toenemen in 2010 en 2011.

¹⁷ Merk op dat de maximale accijnsverhogingen als gevolg van het kliksysteem voor een bepaald jaar op voorhand vastgelegd worden. In 2009 werd dat maximum in maart bereikt voor diesel en in juli voor benzine.

¹⁸ Aangezien de prijzen van restaurant- en cateringdiensten bij het opstellen van het NICP niet tot de categorie 'voedingsmiddelen en dranken' gerekend worden, komen zij in de opsplitsing van het indexcijfer in figuur 14 terecht in de onderliggende inflatie.

3.2. Indexering overheidslonen en sociale uitkeringen

Als gevolg van de prijsdalingen tussen midden 2008 en midden 2009, viel het viermaandelijks voortschrijdend gemiddelde van de gezondheidsindex enigszins terug en kwam het in september 2009 opnieuw dicht in de buurt van de spilindex die in augustus 2008 overschreden werd (110,51). Volgens de maandvooruitzichten voor de gezondheidsindex zou de huidige spilindex (112,72) in januari 2011 overschreden worden. Bijgevolg zouden de sociale uitkeringen in februari en de wedden van het overheidspersoneel in maart 2011 met 2 % aangepast worden aan de toegenomen levensduurte. De volgende spilindex (114,97) zou niet bereikt worden in 2011.

3.3. Loonontwikkeling in de marktsector

3.3.1. Ontwikkeling van de loonkosten

In de periode 2007-2008 bedroeg de gecumuleerde toename van de uurloonkosten 6,6 %. Zowel de hoger dan voorziene indexering als de relatief sterke toename van de bruto-uurlonen vóór indexering deden de uurloonkosten sterker groeien dan was overeengekomen in het interprofessioneel akkoord voor die periode.

Overeenkomstig de wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen sloten de sociale partners eind 2008 een interprofessioneel akkoord voor de periode 2009-2010. Daarin werd bepaald dat loononderhandelingen op sectoraal en ondernemingsvlak aanleiding mogen geven tot een nettoloonsverhoging bovenop de indexering en baremieke verhogingen van maximaal 250 euro per voltijdse werknemer tegen 2010¹⁹, maar dat die specifieke loonsverhogingen geen aanleiding mogen geven tot bijkomende lasten voor de werkgevers²⁰. Die bepalingen impliceren een gecumuleerde groei van de bruto-uurlonen vóór indexering van 0,6 % over de periode 2009-2010.

Rekening houdend met de beschikbare observaties voor de loon- en werkgelegenheidsontwikkeling tijdens de eerste drie kwartalen van 2009, wordt de groei van de nominale uurloonkosten in 2009 geraamd op 2,7 %. De belangrijkste bijdrage tot die toename wordt geleverd door de loonindexering (2,5 %), die met enige vertraging reageert op de forse toename van de gezondheidsindex in 2008. Daarnaast zou de evolutie van de werkgeversbijdragen een toename van de uurloonkosten van 0,4 % met zich meebrengen. Aangezien de impliciete voet van de werkgeversbijdragen in strikte zin²¹ nagenoeg stabiel blijft in 2009, heeft de sterke toename van de werkgeversbijdragen vermoedelijk vooral te maken met het grote aantal ontslagen als gevolg van de recessie. Ontslagpremies worden in de nationale rekeningen immers geboekt als fictieve

¹⁹ Bovendien mocht maximaal 125 van de 250 euro toegekend worden in 2009.

²⁰ Dat wordt verkregen door de loonsverhogingen toe te kennen in de vorm van maaltijdcheques, mobiliteitsvergoedingen en 'groene cheques'. Daarop moeten immers geen bedrijfsvoorheffing of werkgeversbijdragen betaald worden.

²¹ Werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overhead, uitgedrukt in procent van de bruto-loonmassa.

werkgeversbijdragen. Per saldo zouden de bruto-uurlonen vóór indexering terugvallen met 0,2 %, het resultaat van een toename van de conventionele lonen met 0,2 % en een negatieve loondrift van 0,4 %. Al bij al lijkt de samenstelling van de uurloonkostenstijging in 2009 sterk op die in 2002, eveneens een jaar dat gekenmerkt werd door een sterke toename van de werkloosheid en waarin een sterke groei van de fictieve werkgeversbijdragen gepaard ging met een negatieve loondrift.

Tabel 1 Opbouw van de uurloonkosten in de marktsector
Bijdragen in procentpunt aan de groei van de nominale uurloonkosten

	2007	2008	2009	2010	2011
Interprofessioneel akkoord ^a					
Groei nominale uurloonkosten		5,0			
- Indexering		3,9			
- Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^b		1,1	0,6		
Realisaties/voorzichten					
Groei nominale uurloonkosten	3,2	3,3	2,7	1,1	1,6
- Indexering	1,7	2,9	2,5	0,6	1,6
- Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^b	1,0	0,7	-0,2	0,3	0,0
- Totale werkgeversbijdragen ^c	0,5	-0,3	0,4	0,2	0,0

a. Periodes 2007-2008 en 2009-2010

b. Conventionele loonstijgingen vóór indexering plus loondrift

c. Wettelijke, extralegale en fictieve werkgeversbijdragen

Voor 2010 wordt verondersteld dat de bruto-uurlonen vóór indexering opnieuw zullen aanknopen met de toename die in het interprofessioneel akkoord werd overeengekomen (0,3 %). De zwakke groei van de gezondheidsindex in 2009 weerspiegelt zich in een matige loonindexering in 2010 (0,6 %), die de groei van de nominale bruto-uurlonen op 0,9 % brengt. De groei van de nominale uurloonkosten zou 0,2 procentpunt hoger uitkomen door de daling van de werkgeversbijdrageverminderingen (zie paragraaf 3.3.2.). Aangezien de werkloosheid verder blijft oplopen wordt verondersteld dat het aandeel van de fictieve bijdragen in de loonkosten ongewijzigd zou blijven.

Voor 2011 wordt verondersteld dat de loonevolutie in België omkaderd blijft door de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Die wet bepaalt dat de loonkostenevolutie in België dient afgestemd te worden op de gewogen gemiddelde loongroei in Duitsland, Frankrijk en Nederland, zoals voorzien door de OESO. Uit de meest recente OESO-voorzichten²² blijkt dat er geen marge zou zijn voor een toename van de Belgische bruto-uurlonen vóór indexering. De voorziene gewogen gemiddelde loongroei in de buurlanden ligt immers lager ligt dan de verwachte loonindexering in België (1,6 %). Voorzichtigheidshalve werd dan ook uitgegaan van een nulgroei van de bruto-uurlonen vóór indexering in 2011. De werkgeversbijdragen in ruime zin²³ zouden ongeveer de

²² 'Economic Outlook 86', november 2009.

²³ De som van de werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overheid, de fictieve bijdragen en de extralegale bijdragen (betaald aan de verzekeringssector).

zelfde groei kennen als de brutolonen en dus een nulbijdrage leveren tot de groei van de nominale uurloonkosten. Dat is het gevolg van twee tegengestelde effecten: enerzijds een relatief sterke toename van de werkgeversbijdragen in strikte zin, die net als in 2010 zouden beïnvloed worden door de daling van de werkgeversbijdrageverminderingen, en anderzijds een daling van de fictieve bijdragen. De beperktere werkloosheidstoename in 2011 zou immers gepaard gaan met een lager bedrag aan uitbetaalde ontslagpremies.

3.3.2. Werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies en werkbonus

De totale werkgeversbijdrageverminderingen daalden in 2009 met 176 miljoen euro als gevolg van de lagere werkgelegenheid. Ook in de daaropvolgende jaren zal het gebruik van werkgeversbijdrageverminderingen dalen, nl. met 204 miljoen in 2010 en met 180 miljoen in 2011. De eliminatie van de meeste doelgroepverminderingen (ouderen- en jongerenbonus, langdurig werklozen, jongeren) en de strengere loongrens voor de hogeloonvermindering wegens tijdelijk immers zwaarder door dan de geleidelijke versterking van de algemene forfaitaire bijdragevermindering en de volledige kwijtschelding van werkgeversbijdragen voor laaggeschoolde risicogroepen.

Tabel 2 Ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen
Jaarlijkse veranderingen in miljoen euro

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Werkgeversbijdrageverminderingen	470	165	360	138	-176	-204	-180
Loonsubsidies, waarvan	306	605	629	690	473	778	227
- activeringen	39	25	17	15	-30	27	61
- dienstencheques	148	206	207	246	147	161	12
- nacht- en ploegenarbeid	70	249	259	86	-15	191	112
- overuren	11	13	10	3	0	11	6
- algemene korting	0	0	54	152	204	325	16
Totaal ten gunste van werkgevers	775	770	989	828	297	574	47
Werknemersbijdrageverminderingen	100	352	40	49	6	-87	-58

De totale loonsubsidies stijgen verder: in 2009 met 473 miljoen, in 2010 met 778 miljoen en in 2011 met 227 miljoen. In 2009 is dat hoofdzakelijk door het toenemend gebruik van de dienstenchequefaciliteit en de grotere algemene korting op de door te storten bedrijfsvoorheffing (gefa-seerde stijging van de subsidievoet van 0,25 % tot 1 %). In 2010 en 2011 komen de uitbreiding van de activeringsvergoedingen naar nieuwe groepen aan hogere subsidies en een groter gebruik van de nacht- en ploegenarbeidsubsidies daarbovenop.

De daling van nacht- en ploegenarbeidprestaties en gepresteerde overuren verklaart waarom in 2009 het volume loonsubsidies in het kader van die prestaties licht daalt, ondanks de genereuzere voorwaarden vanaf juni 2009 (de stijging van de subsidievoet op nacht- en ploegenarbeidprestaties van 10,7 % tot 15,6 % en de verdubbeling van het maximum aantal subsidieerbare overuren). In 2010-2011 zou het volume nacht- en ploegenarbeidsubsidies weer stijgen omdat

dan de hogere subsidievoeten voor een gans jaar gelden en omdat geleidelijk meer een beroep zou gedaan worden op die faciliteit als gevolg van het conjunctuurherstel.

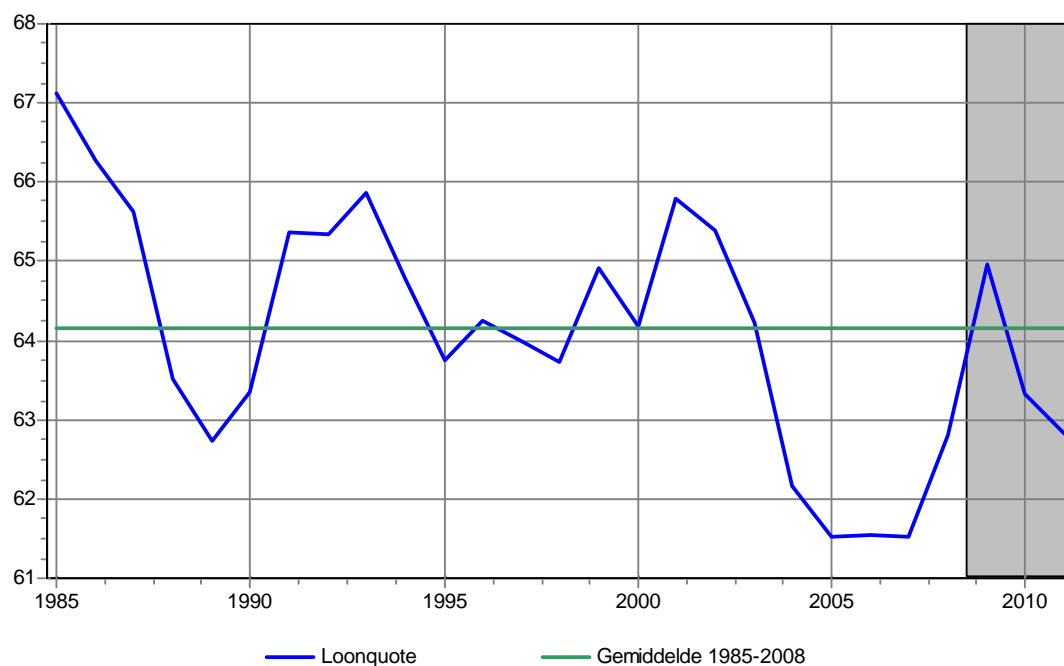
De daling van het aantal activaplanbanen, een gevolg van de laagconjunctuur in 2009, zal vanaf 2010 worden omgebogen door de pool werklozen waaruit kan worden gerecruteerd uit te breiden (niet langer alleen uvw's in de strikte betekenis), door de werkloosheidsduurvoorwaarden te versoepelen en door aan bepaalde categorieën van laaggeschoolde jongeren en ouderen tijdelijk hogere activeringsvergoedingen (750, 1000 of 1100 euro gedurende 12 tot 24 maanden i.p.v. de gebruikelijke 500 euro per maand) toe te kennen. Als gevolg daarvan zal dit type loonsubsidies stijgen in 2010 en 2011. De ex ante kosten van die uitbreiding in vergelijking met een scenario van ongewijzigd beleid worden geschat op respectievelijk 100 en 208 miljoen euro in 2010 en 2011, waarvan 30 % toe te schrijven is aan het opklimmen van een aantal bestaande doelgroepen naar een hogere subsidieklasse en 70 % aan de subsidiëring van de nieuwe doelgroepen. De meerkosten stemmen grotendeels overeen met de daling van de uitgaven voor activaplanjobs die men zou bekomen hebben zonder deze nieuwe maatregelen. Vandaar dat we ex post jaar-op-jaarstijgingen van slechts 27 en 61 miljoen euro in 2010 en 2011 verwachten.

Ondanks genereuzere modaliteiten van de werkbonus en de indexering van de loongrenzen aan de prijsevolutie na 2009 zullen de werknemersbijdrageverminderingen voor de laagverdieners dalen (met 87 miljoen en 58 miljoen euro) in 2010-2011. In 2010 is dat deels nog een gevolg van de lagere werkgelegenheid; in 2011 hinken de werkbonusparameters achter op de brutolonen van de laagverloonden zodat minder laagverloonden voor de werkbonus in aanmerking komen.

3.3.3. Ontwikkeling van de loonquote

De loonquote is de voorbije twee jaar in totaal met ongeveer 3,5 procentpunt gestegen tot 65 % in 2009. Beide jaren werden gekenmerkt door een conjunctuurgebonden negatieve groei van de arbeidsproductiviteit per uur, die de loonkosten per eenheid product opdreef. Dat effect werd nog versterkt door de ontwikkeling van de relatieve prijzen, waarbij de loonindexering ruimschoots de toename van de deflator van de toegevoegde waarde overtrof.

Tijdens de periode 2010-2011 zou de arbeidsproductiviteit hernemen (wat in 2010 gepaard gaat met een verdere daling van de werkgelegenheid) en sterker groeien dan de uurloonkosten vóór indexering. Bovendien zou de loonindexering lager uitkomen dan de toename van de deflator van de toegevoegde waarde. Het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde zou daardoor tegen 2011 afbrokkelen tot het niveau van 2008 (62,8 %).

Figuur 15 Ontwikkeling van de loonquote*In procent van de toegevoegde waarde, sector van de ondernemingen*

Bron: INR, FPB

Tijdens de afgelopen jaren werd een sterke toename van de loonsubsidies opgetekend (cf. supra), wat impliceert dat de kost van de factor arbeid waarmee de werkgevers geconfronteerd worden een beperkter aandeel in de toegevoegde waarde vertegenwoordigt dan kan afgeleid worden uit figuur 15.

4. Arbeidsmarkt

Tijdens de twee kwartalen die volgden op het uitbreken van de financiële crisis in september 2008, daalde de toegevoegde waarde in de marktsector met 4,5 %, terwijl de marktwerkgelegenheid slechts daalde met 0,4 %. Een dergelijke schok in de economische activiteit vermindert reeds op korte termijn het aantal aanwervingen en leidt tot ontslagen bij de meest kwetsbare werkgelegenheidsgroepen (tijdelijke arbeid, interimarbeid), maar wordt niettemin in eerste instantie grotendeels opgevangen door een daling van de arbeidsproductiviteit per hoofd. Daarbij proberen ondernemingen de plotse daling van de activiteit zoveel mogelijk op te vangen door het aantal betaalde uren per werknemer af te bouwen. Voor zover dat niet lukt, moet vrede genomen worden met een (tijdelijke) neerwaartse aanpassing van de productiviteit per uur. Bij de aanpassing van de arbeidsduur kan een beroep gedaan worden op een aantal overheidsvoorzieningen, zoals het systeem van de tijdelijke werkloosheid voor arbeiders. Zo steeg in seizoensgezuiverde budgettaire eenheden²⁴, het aantal tijdelijke werklozen van 32 900 voltijdse equivalenten in het derde kwartaal van 2008 tot 58 700 voltijdse equivalenten in het eerste kwartaal van 2009, vooral onder impuls van de verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid²⁵. De gemiddelde arbeidsduur was eerder op het jaar – tijdens de groeivertraging die de financiële crisis voorafging – al sterk afgenomen, maar daalt nog eens met 1,1 % tijdens de twee kwartalen die volgen op het uitbreken van de financiële crisis. Dat belet niet dat verreweg de belangrijkste aanpassing na de activiteitsschok gebeurde via een scherpe inzinking van de productiviteit per uur (met 3,0 % over beide kwartalen)²⁶.

De marktactiviteit bodemde uit tijdens het tweede kwartaal van 2009 (nog een bescheiden afname van 0,2 %) en hernam weliswaar beduidend tijdens de tweede jaarhelft (groei van 1,5 %), maar had eind vorig jaar nauwelijks één derde van haar oorspronkelijke terugval goedgemaakt. De productiviteit per uur bereikte reeds tijdens het tweede kwartaal een omslagpunt en groeide tijdens de laatste drie kwartalen van 2009 met 2,1 %. De herneming van de arbeidsduur kwam trager op gang (slechts vanaf het derde kwartaal) en was – net als de oorspronkelijke terugval na september 2008 – minder uitgesproken (0,4 % over de laatste drie kwartalen). Dat weerspiegelt zich ook in de evolutie van de tijdelijke werkloosheid. Die piekte tijdens het tweede kwartaal (66 200 voltijdse equivalenten), maar bleef ook tijdens de tweede jaarhelft op een erg hoog niveau (lichte terugval tot net onder 60 000 voltijdse equivalenten²⁷). Mede daardoor bleef de krimp in de marktwerkgelegenheid beperkt tot 1,3 % over de laatste drie kwartalen van het af-

²⁴ Aantal effectief vergoede dagen in verhouding tot potentieel aantal vergoedbare dagen.

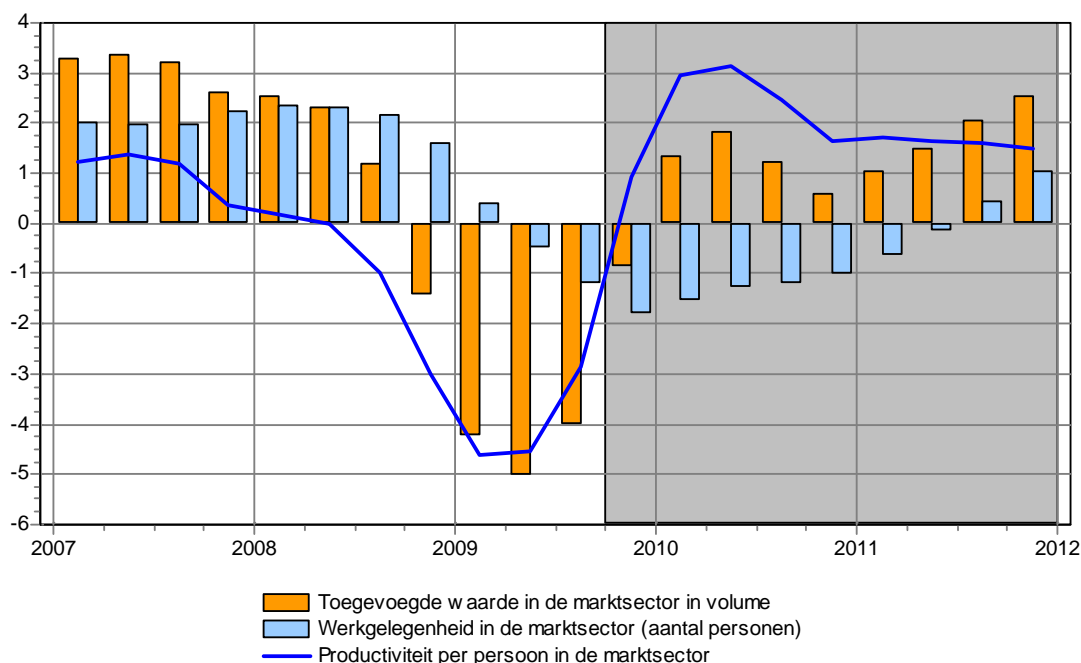
²⁵ In die laatste bedrijfstak speelden tijdens het eerste kwartaal van 2009 weliswaar niet enkel economische maar ook weersomstandigheden een belangrijke rol.

²⁶ Daarbij moet worden opgemerkt dat de meting van de arbeidsduur (en dus het arbeidsvolume) veel minder betrouwbaar is dan de hoofdelijke werkgelegenheid. Het vermoeden bestaat dat de beschikbare administratieve bronnen het procyclisch karakter van de effectieve arbeidsduur onderschatten, wat dan weer als gevolg zou hebben dat het procyclisch karakter van de uurproductiviteit overschat wordt.

²⁷ Inclusief het nieuwe tijdelijke systeem van schorsing van de arbeidsovereenkomst voor bedienden.

gelopen jaar, zodat er tijdens de tweede jaarhelft iets minder jobs verloren gingen dan tijdens de eerste jaarhelft.

Figuur 16 Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector
Jaar-op-jaargroei

Bron: INR, FPB

Jaar-op-jaar bereikte de terugval van de activiteit al een dieptepunt in het tweede kwartaal, terwijl de werkgelegenheidsgroei op dat moment nog maar net negatief werd en pas in het vierde kwartaal een dieptepunt bereikte (-1,8 %). Jaargemiddeld kromp de marktwerkgelegenheid dus slechts met 0,8 % in 2009, ondanks de forse terugval van de activiteit (-3,8 %). De productiviteitsdaling van 3,0 % was min of meer in gelijke mate verdeeld over een daling van de gemiddelde arbeidsduur (met 1,3 %) en van de arbeidsproductiviteit per uur (met 1,7 %).

Op de vrij forse herneming van de activiteit tijdens het tweede semester van 2009 volgt een groeipauze die het gehele lopende jaar zou bestrijken (met een gemiddelde kwartaalgroei van de marktsector van nauwelijks 0,15 %). Bovendien trekken zowel de arbeidsproductiviteit per uur als de arbeidsduur verder aan (een gemiddelde groei per kwartaal van respectievelijk 0,23 % en 0,18 %). Nochtans blijven de tijdelijke crisismaatregelen i.v.m. arbeidsduurvermindering (vermindering werkgeversbijdragen bij collectieve arbeidsduurvermindering; RVA-uitkeringen bij individuele verminderingen van prestaties of bij de schorsing van de arbeidsovereenkomst voor bedienden) ook tijdens de eerste jaarhelft van kracht en wordt de arbeidsduur tijdens het eerste kwartaal gedrukt door een uitzonderlijk hoog aantal dagen weerverlet.

Tegen het einde van het jaar zou de tijdelijke werkloosheid echter terugvallen tot een niveau (35 600 voltijdse equivalenten) dat vrijwel conjunctuurneutraal genoemd kan worden.

In die omstandigheden blijft de marktwerkgelegenheid in de loop van 2010 terrein verliezen (0,26 % gemiddeld per kwartaal), zij het in een tempo dat maar half zo hoog is als vorig jaar. In jaar-op-jaartermen blijft de werkgelegenheidsgroei echter fors negatief gedurende het gehele jaar, zodat de jaargemiddelde krimp van de marktwerkgelegenheid (-1,3 %) een stuk sterker uitvalt dan vorig jaar, bij een activiteitsgroei in de marktsector die – geholpen door de groeiher-neming eind 2009 – dit jaar 1,2 % zou bedragen. Dat de productiviteitsgroei dit jaar aantrekt tot 2,5 % is voor 0,7 procentpunt toe te schrijven aan de herneming van de arbeidsduur.

Volgend jaar volgt dan een meer substantiële herneming van de marktactiviteit (gemiddelde groei van 0,63 % per kwartaal). Toch zou het activiteitsniveau van vóór het uitbreken van de crisis pas opnieuw tegen het einde van het jaar bereikt worden. Ook de productiviteit blijft verder groeien (0,37 % per kwartaal, waarvan nog 0,05 procentpunt toe te schrijven aan een verhoging van de arbeidsduur), deels door een verdere terugkeer naar het trendniveau, maar ook omdat de dienstenchequewerkgelegenheid niet langer zou toenemen. De voorbije jaren was de uitbouw van die marktbedrijfstak een sterk remmende factor op de groei van de arbeidsproductiviteit. De groei van de marktwerkgelegenheid wordt terug positief, eerst nog bescheiden (0,1 % tijdens het eerste kwartaal), maar vervolgens aantrekkelijk tot gemiddeld 0,3 % tijdens de drie daaropvolgende kwartalen. Jaar-op-jaar wordt de werkgelegenheidsgroei slechts positief vanaf het derde kwartaal, zodat in jaargemiddelden de groei van de werkgelegenheid (0,2 %) nog erg mager uitvalt in vergelijking met die van de toegevoegde waarde (1,7 %).

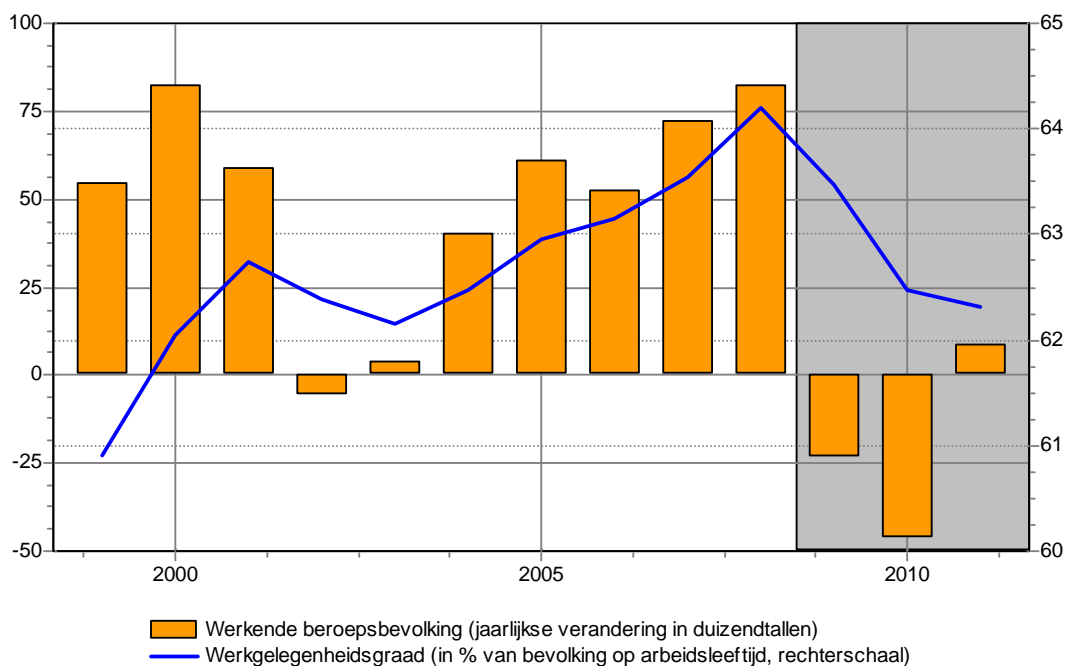
De werkgelegenheid bij de overheidsadministratie en het onderwijs nam vorig jaar nog toe met 8600 personen, maar zou dit jaar – gezien de beperkingen op de vervanging van natuurlijke afvloeiingen bij de federale overheid – slechts toenemen met 1400 personen en volgend jaar terug iets sterker stijgen (met 2700 personen). De werkgelegenheid voor eigen rekening bij de gezinnen wordt dit jaar nog verder afgebouwd (met 2600 personen) ten gunste van de dienstenchequewerkgelegenheid, maar zou zich volgend jaar stabiliseren.

Resultaat is dat, in jaargemiddelden, de totale werkende bevolking vorig jaar reeds daalde met 23 200 personen, maar dit jaar dubbel zo sterk zou terugvallen (-46 100 personen). Gemeten tussen het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2011, zou de daling zelfs 100 800 personen bedragen. De werkgelegenheidsgraad²⁸ viel vorig jaar reeds terug van 64,2 % tot 63,5 %, en daalt dit jaar verder tot 62,5 %. Volgend jaar komt er een bescheiden toename van de werkende bevolking (met 8600 personen), die weliswaar ontoereikend is om de nog steeds aan-

²⁸ In de jongste versie van de INR-jaarrekeningen werd een historische revisie doorgevoerd van alle werkgelegenheidsreeksen. Het niveau van de uitgaande grensarbeid werd opwaarts herzien voor de gehele ramingsperiode, terwijl de groei van de binnenlandse werkgelegenheid sinds 1995 nu sterker is dan in eerdere ramingen. Bijgevolg wordt de werkgelegenheids- en activiteitsgraad positief herzien voor de gehele periode (oplopend van afgerond 0,2 procentpunt midden jaren negentig tot 0,5 procentpunt midden jaren 2000) en de werkloosheidsgraad licht negatief (oplopend van -0,05 procentpunt tot -0,1 procentpunt). Vandaar de niveaoverschillen in vergelijking met de Economische Begroting van september 2009.

zienlijke stijging van de bevolking op arbeidsleeftijd (groei van 0,4 %, toename van 31 700 personen) te compenseren. Daardoor daalt de werkgelegenheidsgraad nog licht (tot 62,3 %) en blijft slechts net boven het niveau uit het jaar 2000. De economische crisis veegt dus in één klap de winst uit het voorbije decennium weg.

Figuur 17 Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad
Jaargemiddelden

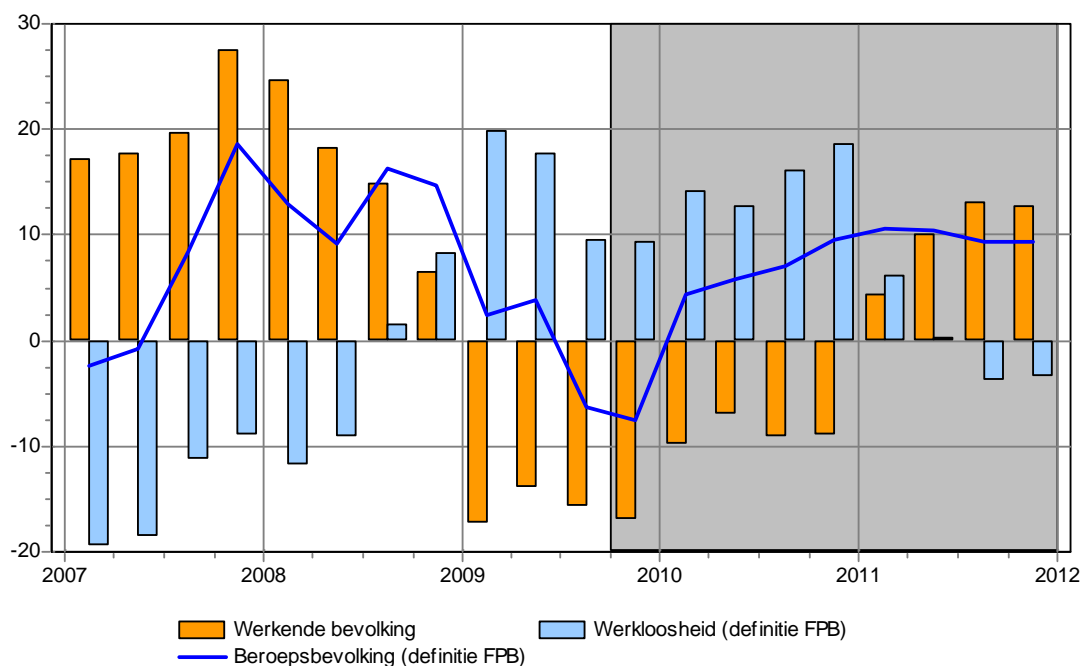
Bron: INR, FOD Werkgelegenheid, FPB

Het omslagpunt in de werkloosheidsevolutie²⁹ lag in het derde kwartaal van 2008. De toename van de werkloosheid versnelde aanzienlijk tijdens de twee daaropvolgende kwartalen, maar zwakte nadien af, eerst nog licht (tweede kwartaal), nadien echter gevoelig (derde en vierde kwartaal van 2009: een halvering van de groei tegenover het eerste kwartaal). Aangezien de terugval van de werkgelegenheid nauwelijks afzwakte, impliceert dat een bijzonder sterke inzinking van de groei van de beroepsbevolking³⁰. Tijdens de laatste twee kwartalen van vorig jaar zou die zelfs gekrompen zijn.

²⁹ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

³⁰ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

Figuur 18 Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking
Kwartaal-op-kwartaalverandering in duizendtallen

Bron: INR, RVA, FPB

Daardoor zou jaargemiddeld de beroepsbevolking vorig jaar (+21 800 personen) nog niet half zo sterk gestegen zijn als in 2008 (+49 600 personen in 2008). Gegeven de huidige ramingen voor de evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd³¹ (+43 100 personen in 2009), zou de activiteitsgraad vorig jaar licht afgenomen zijn (van 72,7 % tot 72,6 %). Eerste ramingen lijken uit te wijzen dat de activiteitsgraden vooral in de jongere leeftijdsklassen daalden (wat duidt op een vertraagde intrede van jongeren op de arbeidsmarkt), terwijl ook het strengere schorsingsbeleid bij de opvolging van het zoekgedrag van werkloze uitkeringstrekkers onverminderd verderging. De recente cijfers op het vlak van brugpensioenen wijzen dan weer op een – tot dusver – verrassend beperkt effect van de huidige crisis. De toename vorig jaar (+2200 personen) wordt grotendeels verklaard door het effect van de pensioenhervorming (vrouwen blijven nu een jaar langer in het stelsel na het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd tot 65 jaar). Van een verhoogde instroom om conjuncturele redenen (zoals tijdens de periode 2001-2003) is voornamelijk nog weinig te merken.

Zelfs in de hypothese dat de groei van de beroepsbevolking geleidelijk terug zou tenderen naar hetgeen gedicteerd wordt door de onderliggende sociodemografische determinanten (toename van om en bij 10 000 personen per kwartaal), dan nog zorgt de daling gedurende het tweede

³¹ De laatste observatie voor de bevolkingscijfers dateert van januari 2008. Sindsdien wordt gewerkt met bevolkingsvoorzichten die opgesteld werden vóór het uitbreken van de economische crisis, en die dus geen rekening houden met een eventuele negatieve impact van de verslechtering in de economische situatie op de inkomende migratie.

semester van 2009 voor een sterk negatief overloopeffect op dit jaar. In jaargemiddelden zou de toename van de beroepsbevolking dit jaar beperkt blijven tot 6700 personen, maar volgend jaar terug versnellen tot 37 500 personen. De activiteitsgraad zou dit jaar fors dalen, van 72,6 % tot 72,2 %, maar klimt vervolgens tot 72,4 % in 2011.

Hoewel er dit jaar op kwartaalbasis minder arbeidsplaatsen verloren zouden gaan dan in 2009, zou, bij een aantrekkende groei van de beroepsbevolking, de werkloosheidstoename versnellen (van 9500 personen tijdens het laatste kwartaal van vorig jaar tot 18 500 personen tijdens het laatste kwartaal van dit jaar). Met het aantrekken van de werkgelegenheid zou tijdens de eerste twee kwartalen van 2011 de toename van de werkloosheid echter sterk afzwakken en omslaan in een bescheiden daling tijdens de tweede jaarhelft.

In jaargemiddelden weerspiegelt de werkloosheidsevolutie het feit dat de arbeidsmarkt met vertraging reageert op de conjunctuur. Terwijl de groei reeds behoorlijk vertraagde, slonk de werkloosheid in 2008 nog met 32 900 personen en daalde de werkloosheidsgraad van 12,4 % tot 11,7 %. Vorig jaar steeg de werkloosheidsgraad al tot 12,5 % (+45 000 werklozen), maar dit jaar pas komt het volle effect van de huidige crisis tot uiting (toename tot 13,5 %; +52 900 werklozen). De herneming van de werkgelegenheid in 2011 zou nog onvoldoende zijn om de toename van het arbeidsaanbod op te vangen (verdere verhoging van de werkloosheidsgraad tot 14,0 %; +28 900 werklozen). De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) daalde in 2008 nog van 7,5 % tot 7,0 %, maar liep vorig jaar reeds op tot 7,9 %, stijgt dit jaar tot 8,6 %, en zou volgend jaar nog licht toenemen tot 8,8 %.

Bijlage

Tabel A.	Internationale omgeving en financiële indicatoren
Tabel B.1.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen
Tabel B.2.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume
Tabel B.3.	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën
Tabel B.4.	Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten
Tabel B.5.	Situatie op de arbeidsmarkt
Tabel B.5.bis	Situatie op de arbeidsmarkt - detail
Tabel B.6.	Rekening van de particulieren
Tabel B.7.	Reëel beschikbaar inkomen van particulieren
Tabel B.8.	Rekening van de ondernemingen
Tabel B.9.	Verrichtingen met het buitenland

Tabel A. Internationale omgeving en financiële indicatoren

<i>Groeivoeten - tenzij anders vermeld</i>				
	2008	2009	2010	2011
Volume buitenlandse afzetmarkten van België	2,3	-10,6	5,0	5,0
Nominale effectieve wisselkoers voor België (1) (2)	2,2	1,4	-0,6	0,2
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro) (2)	147,1	139,3	140,5	140,0
Wereldhandelsprijzen				
Goederen excl. energie (in euro) (3)	0,6	-5,2	1,5	0,4
Energie (Brent-olieprijs: USD per barrel)	96,9	61,3	74,9	79,9
Rentevoeten eurogebied (peil)				
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (2)	4,6	1,2	1,0	2,0
Lange rente (10 jaar) (2) (4)	4,2	3,7	3,7	4,1

(1) Een positief (negatief) teken wijst op een appreciatie (depreciatie)

(2) Toekomstige waarden: technische hypothese berekend op basis van termijnkoersen

(3) Gewogen gemiddelde van de goederenuitvoerprijzen (excl. energie) van onze handelspartners

(4) Gewogen gemiddelde voor de landen van het eurogebied

Tabel B.1. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen

<i>Miljarden euro</i>				
	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	179,13	176,30	180,26	186,17
Consumptieve bestedingen van de overheid	79,80	84,52	86,15	89,03
Bruto vaste kapitaalvorming	77,99	72,05	71,79	74,88
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	52,33	47,50	46,98	48,72
b. Overheidsinvesteringen	5,72	5,67	6,08	7,00
c. Investeringen in woongebouwen	19,94	18,89	18,73	19,16
Voorraadwijziging	4,80	-3,81	-2,93	-2,97
Totaal van de nationale bestedingen	341,71	329,07	335,26	347,12
Uitvoer van goederen en diensten	295,64	250,27	265,49	279,61
Invoer van goederen en diensten	292,68	241,02	252,42	267,08
Bruto binnenlands product	344,68	338,31	348,33	359,64
Bruto nationaal inkomen	346,97	340,73	350,82	362,21

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

Tabel B.2. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume

<i>Groeivoeten</i>				
	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,1	-1,6	0,7	1,5
Consumptieve bestedingen van de overheid	3,3	2,4	1,2	1,6
Bruto vaste kapitaalvorming	4,3	-4,6	-0,8	2,8
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	6,8	-6,0	-1,2	2,4
<i>p.m. zonder aankoop van overheidsgebouwen</i>	6,8	-6,4	-0,9	2,5
b. Overheidsinvesteringen	3,4	2,6	6,6	13,6
<i>p.m. zonder verkoop van overheidsgebouwen</i>	3,9	5,3	3,3	12,9
c. Investerings in woongebouwen	-1,6	-2,8	-1,9	0,1
Voorraadwijziging (2)	-0,0	-1,7	0,3	0,0
Totaal van de nationale bestedingen	2,3	-3,0	0,8	1,8
Uitvoer van goederen en diensten	1,5	-10,9	4,7	3,9
Invoer van goederen en diensten	3,1	-11,1	4,0	4,1
Netto-uitvoer (2)	-1,2	0,0	0,6	-0,0
Bruto binnenlands product	1,0	-3,0	1,4	1,7
Reëel bruto binnenlands inkomen	-0,8	-0,9	1,9	1,6
Reëel bruto nationaal inkomen	-1,1	-0,8	1,9	1,6

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bijdrage tot de groei van het bbp

Tabel B.3. Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

<i>Groeivoeten</i>				
	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	3,8	-0,0	1,6	1,7
Consumptieve bestedingen van de overheid	3,5	3,4	0,7	1,7
Bruto vaste kapitaalvorming	2,7	-3,2	0,4	1,5
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	1,8	-3,4	0,1	1,3
b. Overheidsinvesteringen	2,7	-3,3	0,6	1,4
c. Investerings in woongebouwen	5,2	-2,5	1,1	2,1
Totaal van de nationale bestedingen	3,7	-0,7	1,1	1,7
Uitvoer van goederen en diensten	4,2	-5,0	1,3	1,4
Invoer van goederen en diensten	6,6	-7,4	0,7	1,7
Ruilvoet	-2,2	2,6	0,6	-0,3
Bruto binnenlands product	1,8	1,1	1,6	1,5
<i>Pro memorie:</i>				
Deflator van de totale finale vraag	4,0	-2,6	1,2	1,6
Bijdrage van:				
(a) Kosten van binnenlandse oorsprong = (a1)+(a2)+(a3)	1,0	0,6	0,9	0,8
(a1) Loonkosten per product	1,1	1,3	-0,2	0,3
(a2) Netto indirecte belastingen per product	-0,1	-0,0	0,1	0,1
(a3) Winstmarges per product (2)	0,0	-0,6	1,0	0,5
(b) Invoerkosten	2,9	-3,2	0,3	0,7

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bruto-exploitatietooverschot van de nationale economie en gemengd inkomen van de zelfstandigen

Tabel B.4. Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten

<i>Jaargemiddelde groeivoeten, tenzij anders vermeld</i>	2008	2009	2010	2011
<i>Loontrekkenden in de marktsector</i>				
Loonkost per werkelijk arbeidsuur	3,3	2,7	1,1	1,6
<i>p.m. Met inbegrip van het effect van de verminderingen van de bedrijfsvoorheffing (1)</i>	2,8	2,4	0,4	1,4
Loonkost per persoon	2,5	1,1	1,8	2,2
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur	3,6	2,2	0,9	1,6
Brutoloon per persoon	2,9	0,7	1,6	2,2
Indexering	2,9	2,5	0,6	1,6
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur voor indexering	0,7	-0,2	0,3	0,0
Brutoloon per persoon voor indexering	-0,1	-1,7	1,0	0,6
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal uren)	1,5	-2,6	-0,6	0,7
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal personen)	2,3	-1,1	-1,4	0,1
Loonmassa inclusief werkgeversbijdragen (2)	4,9	0,1	0,4	2,4
Loonmassa exclusief werkgeversbijdragen	5,2	-0,4	0,2	2,4
<i>Impliciete bijdragevoeten (in % van brutoloonmassa)</i>				
Werkgeversbijdragen (sensu lato) (2)	33,0	33,6	33,9	33,9
Werkgeversbijdragen (sensu stricto) (3)	24,3	24,3	24,5	24,7
Werknemersbijdragen (4)	10,4	10,4	10,4	10,5
<i>Inflatie en indexering</i>				
Inflatie: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	4,5	-0,1	1,6	1,7
Inflatie: gezondheidsindex	4,2	0,6	1,2	1,6
Indexering lonen en wedden overheidssector	3,0	3,0	0,0	1,5
Indexering sociale prestaties	4,1	2,0	0,0	1,8
<i>Marktsector (loontrekkenden en zelfstandigen)</i>				
Toegevoegde waarde in volume	1,3	-3,8	1,2	1,7
Arbeidsvolume (in aantal uren)	1,5	-2,1	-0,5	0,7
Productiviteit per werkelijk arbeidsuur	-0,1	-1,7	1,7	1,0

(1) Het betreft de aan de ondernemingen uit de particuliere sector toegekende verminderingen van de bedrijfsvoorheffing. Volgens de zogenaamde ESR 1995-methodologie van de nationale rekeningen dienen die als subsidie geboekt te worden en niet als een directe lastenverlaging. Ze mogen dus niet in aanmerking genomen worden bij de berekening van de loonkosten.

(2) Inclusief fictieve, extra-legale en werkgeversbijdragen ontvangen door de federale overheid

(3) Werkgeversbijdragen ontvangen door de sociale zekerheid

(4) Exclusief vrijwillige werknemersbijdragen

Tabel B.5. Situatie op de arbeidsmarkt

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2008	2009	2010	2011
I Totale bevolking (II+III)	10703,6	10778,6	10855,8	10934,2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7070,0	7113,2	7153,0	7184,7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5564,7	5617,9	5688,3	5729,2
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5139,0	5160,7	5167,5	5205,0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4460,9	4437,7	4391,6	4400,2
(a) Loon- en weddetrekkenden	2925,1	2890,1	2848,5	2852,4
(b) Zelfstandigen	716,5	719,7	713,8	715,8
(c) Overheidsadministratie	819,3	827,9	829,3	832,0
V. Grensarbeid (saldo)	77,4	77,4	77,4	77,4
VI. Werkloosheid (concept FPB)	600,7	645,6	698,5	727,4
(a) Niet-werkende werkzoekenden (1)	499,8	550,8	606,7	637,1
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (2)	100,8	94,8	91,8	90,3
Werkloosheidsgraad (VI/III)	11,7	12,5	13,5	14,0
Activiteitsgraad (III/I.bis)	72,7	72,6	72,2	72,4
Werkgelegenheidsgraad (IV+V/I.bis)	64,2	63,5	62,5	62,3
<i>Pro memorie</i>				
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard)	7,0	7,9	8,6	8,8

(1) Exclusief PWA werkgelegenheid
(2) Stat Info definitie (op basis van betalingen)

Tabel B.5.bis Situatie op de arbeidsmarkt - detail

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2008	2009	2010	2011
I. Totale bevolking (II+III)	10703,6	10778,6	10855,8	10934,2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7070,0	7113,2	7153,0	7184,7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5564,7	5617,9	5688,3	5729,2
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	191,0	191,9	198,6	200,0
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	11,1	10,7	10,3	10,1
- Vrijgestelden om reden van studies	20,8	20,3	22,4	22,4
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	27,0	25,4	24,8	24,7
- Conventioneel voltijds brugpensioen	115,3	117,5	121,0	122,5
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	16,8	18,0	20,0	20,2
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5139,0	5160,7	5167,5	5205,0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4460,9	4437,7	4391,6	4400,2
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	330,2	346,7	369,1	386,9
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	48,0	50,8	52,6	53,3
- Activering	72,5	67,8	74,2	86,8
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	6,5	5,1	4,0	3,2
** Herinschakelingsprogramma	0,0	0,0	0,0	0,0
** Plan 'activa'	53,0	48,0	53,4	65,6
** Herintegratie oudere werklozen	7,2	9,0	11,0	12,4
** Doorstromingsprogramma	5,8	5,7	5,7	5,7
** Eerste werkervaring	0,0	0,0	0,0	0,0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	208,6	227,1	241,4	245,8
- Deelt. bruggepensioneerden	0,6	0,6	0,6	0,6
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0,5	0,5	0,4	0,4
V. Grensarbeid (saldo)	77,4	77,4	77,4	77,4
VI. Werkloosheid (concept FPB)	600,7	645,6	698,5	727,4
(a) Niet-werkende werkzoekenden (5)	499,8	550,8	606,7	637,1
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (1)	100,8	94,8	91,8	90,3
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	27,5	27,9	29,0	29,1
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1)(6) (budgettaire eenheden)	32,4	61,1	44,9	31,9
p.m. uvw-wz (1)(7) - jaarlijkse verandering	-25,1	30,3	39,8	22,0

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Inclusief tijdskrediet en crisistijdskrediet

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten

(5) Exclusief PWA werkgelegenheid

(6) Inclusief crisisschorsing bedienden

(7) Inclusief PWA-vrijgestelden

Tabel B.6. Rekening van de particulieren (1)

Miljarden euro	2008	2009	2010	2011
I. Lopende transacties				
a. Middelen	315,78	320,87	325,84	335,54
1. Netto-exploitatietoershot	9,23	8,79	9,09	9,38
2. Gemengd inkomen	24,73	23,97	24,51	24,98
3. Beloning van werknemers	181,20	183,82	185,29	190,10
Brutolonen	135,35	136,71	137,43	140,77
Werkelijke sociale premies ten laste van werkgevers	35,09	35,78	36,06	37,13
Toegerekende sociale premies ten laste van werkgevers	10,76	11,34	11,80	12,20
4. Netto-inkomen uit vermogen	31,84	30,87	31,85	33,12
Ontvangen rente	16,58	14,92	15,20	16,12
Betaalde rente (-)	6,54	5,93	5,35	6,30
Winstuitkeringen	13,63	13,19	12,95	13,79
Overige	8,17	8,69	9,05	9,52
5. Sociale uitkeringen	62,64	66,77	68,58	71,42
6. Overige netto-inkomensoverdrachten	2,94	3,21	3,28	3,41
7. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3,21	3,43	3,24	3,12
b. Bestedingen	292,54	288,97	295,91	305,15
1. Belastingen op inkomen en vermogen	45,17	42,96	44,86	46,07
2. Sociale premies, waarvan:	68,23	69,71	70,79	72,90
Werkelijke sociale premies	57,47	58,37	58,99	60,70
Toegerekende sociale premies	10,76	11,34	11,80	12,20
3. Consumptieve bestedingen	179,13	176,30	180,26	186,17
c. Nettobesparingen	23,24	31,90	29,93	30,39
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	0,90	1,27	0,98	0,99
b. Bestedingen	11,97	10,41	9,85	9,83
1. Bruto vaste kapitaalvorming	22,32	21,09	20,92	21,43
2. Afschrijvingen (-)	12,54	12,82	13,30	13,90
3. Vermogensheffingen	2,37	2,33	2,40	2,47
4. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-0,11	-0,11	-0,11	-0,11
5. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	-0,36	-0,36	-0,36	-0,36
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	0,29	0,29	0,29	0,29
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	12,17	22,76	21,06	21,55
in % van het bbp	3,53	6,73	6,05	5,99

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.7. Reëel beschikbaar inkomen van particulieren (1)

<i>Groeivoeten</i>	2008	2009	2010	2011
Primair bruto-inkomen	1,5	0,3	-0,1	1,1
<i>a. Lonen, waarvan:</i>	1,1	1,5	-0,8	0,9
Ondernemingen	1,0	0,0	-1,2	0,6
Overheid	1,8	5,9	0,4	1,6
Grensarbeiders	-0,6	3,1	0,7	0,6
<i>b. Bruto-exploitatieoverschot en inkomen zelfstandigen</i>	-0,3	-1,9	1,3	1,2
Bruto-exploitatieoverschot van particulieren	0,7	-0,7	1,9	2,3
Gemengd inkomen van zelfstandigen	-1,2	-3,0	0,7	0,2
<i>c. Netto-inkomen uit vermogen, waarvan:</i>	6,2	-3,0	1,6	2,2
Ontvangen rente	5,8	-10,0	0,3	4,2
Betaalde rente (-)	5,9	-9,3	-11,1	15,8
Winstuitkeringen	5,2	-3,2	-3,3	4,7
Secundaire inkomensverdeling				
<i>a. Overdrachten aan particulieren, waarvan:</i>	0,8	6,7	1,1	2,4
Sociale uitkeringen	0,3	6,6	1,1	2,4
<i>b. Socialezekerheidspremies (-)</i>	0,8	2,2	-0,0	1,2
Werkelijke sociale premies	1,4	1,6	-0,5	1,1
Toegerekende sociale premies	-2,0	5,7	2,6	1,8
<i>c. Belastingen op inkomen en vermogen (-)</i>	2,2	-4,9	2,8	1,0
Bruto beschikbaar inkomen van de particulieren	1,3	2,8	-0,3	1,5

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.8. Rekening van de ondernemingen

Miljarden euro	2008	2009	2010	2011
I. Lopende transacties				
a. Middelen	29,18	23,53	27,86	28,64
1. Netto-exploitatieoverschot	39,83	33,41	38,12	39,92
2. Sociale premies	11,05	11,40	11,58	11,70
Werkelijke premies ten laste van de werkgevers	5,99	6,55	6,52	6,63
Premies ten laste van de werknemers	2,33	2,06	2,13	2,23
Toegerekende sociale premies	2,73	2,80	2,93	2,83
3. Netto-inkomen uit vermogen	-22,58	-22,15	-22,70	-23,84
4. Overige netto-inkomensoverdrachten	0,88	0,87	0,87	0,86
b. Bestedingen	23,11	20,04	23,22	23,93
1. Belastingen op inkomen en vermogen	12,06	8,64	11,64	12,24
2. Sociale uitkeringen	7,84	7,97	8,33	8,57
Particuliere sociale verzekering met fondsvorming	5,11	5,17	5,41	5,74
Rechtstreekse uitkeringen sociale verzekering door werkgevers	2,73	2,80	2,93	2,83
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3,21	3,43	3,24	3,12
c. Nettobesparingen	6,07	3,49	4,64	4,71
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	3,23	3,51	3,79	3,87
b. Bestedingen	18,03	4,65	3,60	3,07
1. Bruto vaste kapitaalvorming	49,95	45,30	44,78	46,45
2. Afschrijvingen (-)	38,79	38,94	40,45	42,47
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	1,56	1,59	1,69	1,56
4. Veranderingen in voorraden	4,90	-3,71	-2,83	-2,87
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	0,00	0,00	0,00	0,00
6. Te betalen kapitaaloverdrachten	0,41	0,41	0,41	0,40
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	-8,74	2,35	4,84	5,50
in % van het bbp	-2,53	0,70	1,39	1,53

Tabel B.9. Verrichtingen met het buitenland

Miljarden euro	2008	2009	2010	2011
I. Lopende verrichtingen				
a. Bestedingen	303,53	252,48	264,10	278,97
1. Invoer van goederen en diensten	292,68	241,02	252,42	267,08
2. Beloning van werknemers	2,04	2,10	2,21	2,28
3. Indirecte belastingen (op productie en invoer)	1,92	1,80	1,85	1,91
4. Netto-inkomen uit vermogen (-)	-1,29	-1,45	-1,44	-1,42
5. Overige netto-inkomensoverdrachten	2,82	3,21	3,19	3,20
6. Sociale premies	2,08	2,14	2,21	2,27
7. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,71	0,75	0,77	0,81
b. Middelen	304,25	259,17	274,66	289,01
1. Uitvoer van goederen en diensten	295,64	250,27	265,49	279,61
2. Beloning van werknemers	6,90	7,11	7,34	7,53
3. Subsidies	0,64	0,65	0,65	0,65
4. Belastingen op inkomen en vermogen	-0,19	-0,19	-0,20	-0,20
5. Sociale premies	0,68	0,70	0,73	0,76
6. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,59	0,63	0,64	0,67
c. Saldo van lopende verrichtingen	0,72	6,69	10,56	10,05
II. Kapitaalverrichtingen	-1,51	-1,50	-1,48	-1,56
1. Netto-kapitaaloverdrachten	-0,28	-0,27	-0,25	-0,33
2. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa (-)	1,23	1,23	1,23	1,23
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van de nationale economie	-0,79	5,19	9,08	8,49
in % van het bbp	-0,23	1,53	2,61	2,36